

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансового контролю та аудиту

ШИЛЬМАН Стелла Олександрівна

АНАЛІЗ ТА АУДИТ ВИТРАТ ДІЯЛЬНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНОГО
ПІДПРИЄМСТВА

спеціальність – 071 «Облік і оподаткування»
освітня програма – Аудит та державний фінансовий контроль
освітній ступінь – магістр

Науковий керівник:
д.е.н., професор М. Р. Лучко

Тернопіль-2024

ЗМІСТ

Список умовних позначень	3
ВСТУП	4
Розділ 1. Сутність витрат діяльності автотранспортного підприємства	7
1.1. Економічна сутність, класифікація та документування витрат діяльності вітчизняних підприємств	7
1.2. Сучасний стан діяльності автотранспортних підприємств та перспективи їх розвитку.....	14
Висновки до розділу 1	23
Розділ 2. Організація та методика аудиту витрат діяльності автотранспортного підприємства.....	25
2.1. Організація внутрішнього аудиту витрат діяльності автотранспортних підприємств.....	25
2.2. Методика аудиту витрат діяльності автотранспортного підприємства ...	32
2.3. Управління витратами автотранспортного підприємства	38
Висновки до розділу 2	45
Розділ 3. Аналіз витрат діяльності автотранспортного підприємства.....	46
3.1. Аналіз собівартості послуг автотранспортного підприємства та шляхи її оптимізації.....	46
3.2. Аналіз адміністративних витрат автотранспортного підприємства	51
3.3. Застосування штучного інтелекту для аналізу і управління витратами діяльності автотранспортного підприємства.....	56
Висновки до розділу 3	62
ВИСНОВКИ.....	63
Список використаних джерел	65
Додатки.....	Ошибка! Закладка не определена.

Список умовних позначень

АТП – автотранспортне підприємство

НП(С)БО – Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку

ПТРП – продукція, товари, роботи і послуги

МВ – матеріальні витрати

ВО – витрати на оплату праці

ВД – витрати діяльності

ВСТУП

Актуальність дослідження. Автотранспортні перевезення є важливим елементом транспортної системи, забезпечуючи гнучкість, швидкість і доступність доставки. Вони сприяють економічному розвитку, забезпечуючи логістичну підтримку бізнесу, інтеграцію різних видів транспорту та розвиток регіонів. Автотранспортні перевезення сприяють розвитку бізнесу, забезпечуючи логістичну підтримку підприємствам, ефективне постачання сировини, продукції та товарів. Автотранспорт дозволяє швидко реагувати на зміни ринку та потреби клієнтів, забезпечуючи своєчасну доставку вантажів і пасажирів. У період воєнних дій, коли авіап перевезення стали недоступними, автотранспортне сполучення стало основним з іноземними державами та малодоступними регіонами країни. Тому АТП мають важливе соціальне значення для населення та розвитку держави загалом.

Розглядаючи діяльність АТП, витрати діяльності є основою для формування вартості послуг. Тому важливого значення набуває здійснення аналізу та аудиту ВД АТП. Розробка ефективної моделі контролю та аналізу може стати джерелом збільшення конкурентоздатності вітчизняних АТП та покращення їх діяльності.

Мета і завдання дослідження. Метою випускної кваліфікаційної роботи є дослідження процесу аналізу та аудиту витрат діяльності автотранспортного підприємства.

Для отримання поставленої мети досліджено сформовано перелік завдань, а саме:

- дослідити економічну сутність витрат діяльності АТП за їх класифікацію;
- охарактеризувати стан діяльності АРТ та визначити перспективи їх розвитку;
- здійснити визначення поняття «організація» та об'єкти аудиторської перевірки в АТП;

- запропонувати методикау аудиту витрат діяльності досліджуваного АТП;
- розробити методикау управління витратами діяльності АТП;
- провести аналіз витрат діяльності досліджуваного АТП;
- проаналізувати адміністративні витрати досліджуваного підприємства;
- запропонувати методи використання штучного інтелекту для аналізу і управління АТП

Об'єктом дослідження є процес аналізу та аудиту витрат діяльності автотранспортного підприємства.

Предметом дослідження є організація та методика здійснення аналізу та аудиту витрат діяльності автотранспортного підприємства.

Методи дослідження. У роботі використано ряд методів дослідження, а саме опис – для класифікації ВД згідно Плану рахунків, аналіз – для дослідження основних показників діяльності АТП і транспортної галузі загалом; графічні – для візуального представлення інформації про перевезення вантажів всіма видами транспорту, їх розподіл за видами та ряд інших методів.

Наукова новизна отриманих результатів провівши дослідження витрат діяльності АТП сформовано ряд висновків:

- визначено економічну сутність витрат діяльності АТП та охарактеризовано їх класифікацію згідно Плану рахунків;
- охарактеризовано діяльність АТП загалом по Україні, визначено обсяги перевезення вантажів та пасажирів всіма видами транспорту й окреслено перспективи розвитку галузі;
- визначено поняття «організація» як інституційне об'єднання, процес, система, організаційна діяльність з метою здійснення організації аудиторської перевірки витрат діяльності;
- запропоновано програму аудиту витрат діяльності досліджуваного АТП, що складається з етапів здійснення, змісту перевірки і джерел інформації;
- виокремлено схему функціонування і формування системи управління витратами АТП та послідовність управління витратами саме на АТП;

- досліджено динаміку собівартості та доходів досліджуваного АТП та сформовано відповідні висновки;
- проаналізовано структуру адміністративні витрати досліджуваного АТП протягом 2021-2023 років та розроблено рекомендації щодо їх оптимізації;
- запропоновано методи застосування штучного інтелекту для аналізу і управління витратами АТП за допомогою спеціальних програм.

Практичне значення отриманих результатів. Результати, представлені в кваліфікаційній роботі, можуть бути застосовані в практичній діяльності при здійсненні аудиту та аналізу витрат діяльності АТП.

Апробація результатів дипломної роботи. За результатами випускної кваліфікаційної роботи опубліковано дві статті в збірнику наукових праць кафедри фінансового контролю та аудиту Західноукраїнського національного університету.

Обсяг і структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Розділ 1. Сутність витрат діяльності автотранспортного підприємства

1.1. Економічна сутність, класифікація та документування витрат діяльності вітчизняних підприємств

В українському законодавстві витрати діяльності визначаються як економічні ресурси, використані підприємством для ведення господарської діяльності, які безпосередньо зменшують економічні вигоди протягом визначеного звітного періоду. Основні положення щодо витрат регламентуються НП(С)БО 16 «Витрати», а також Податковим кодексом України. Прибуток є ключовим фактором та ресурсом для розвитку підприємства. Актуальність теми даного дослідження виправдовується необхідністю максимізації прибутків і підвищення ефективності основної діяльності компанії, що можливе тільки через обґрунтоване управління витратами діяльності.

Косинська О. В. визначає економічні витрати як «затрати втрачених можливостей», що вказує на суму грошей, яку було б можливо отримати за умови найбільш ефективного з усіх можливих способів використання ресурсів [13, с. 107].

Так, вартість будь-якого ресурсу, вибраного для виробництва ПТРП, еквівалентна його потенційній вартості у рамках найбільш прибуткового варіанта використання. Концепція економічних витрат виникає через обмеженість ресурсів, яка контрастує з множинністю можливостей їх застосування.

Л. В. Нападовська висуває особливий підхід до розмежування «витрат» й «затрат», вважаючи основою розрізнення вартісні та натурально-речові критерії відповідно. Вона визначає затрати як грошову оцінку ресурсів, використаних для виробництва й реалізації ПТРП, що виникли в певний період часу. Витрати ж, на відміну від затрат, представляють собою витрати, які за певний час були документально підтверджені, економічно обґрунтовані і повністю перенесені на вартість реалізованої ПТРП. Витрати не включаються

до активів підприємства та враховуються при обчисленні прибутку у фінансовому звіті. Хоча затрати ширше за поняття «витрати», під певними умовами вони можуть бути ідентичними. Автор також уточнює термін «затрати», який охоплює різні види затрат на виробництво, а також реалізацію ПТРП загалом або її частин [25, с. 34].

У додатку А наведено трактування терміну витрати рядом вітчизняних науковців з метою глибшого їх дослідження для аналізу і аудиту з метою оптимізації.

Визнання витрат у бухгалтерському обліку здійснюється відповідно до НП(С)БО 16 «Витрати» [26] та МСБО 2 «Запаси» [23]. Згідно з п. 5 НП(С)БО 16 «Витрати» [26], витрати у бухгалтерському обліку «відображаються одночасно зі зменшенням активів або збільшенням зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства, за винятком випадків, коли зменшення капіталу спричинене його вилученням або розподілом серед власників. Для визнання витрат за звітний період необхідно, щоб вони були достовірно оцінені. Витрати, понесені для отримання доходу, визнаються в тому ж періоді, коли отримано дохід» [26]. Якщо прямий зв'язок між витратами та доходами неможливо встановити, вони відображаються у звіті за той період, у якому були здійснені.

Витрати, пов'язані зі збутом ПТРП, зокрема транспортні витрати, на перевалку, страхування готової ПТРП, а також транспортно-експедиційні та інші послуги, які супроводжують транспортування ПТРП відповідно до умов договору поставки, відносяться до витрат на збут (п. 19 НП(С)БО 16) [26].

Основні аспекти визначення ВД в українському законодавстві:

1. Класифікація витрат. Всі витрати поділяються на операційні (звичайна діяльність підприємства), фінансові, інвестиційні та ті, які виникли внаслідок надзвичайних подій. Операційні витрати передбачають витрати, що забезпечують процес основної діяльності (наприклад, сюди включені собівартість реалізованої ПТРП, також адміністративні витрати і на збут).

Фінансові витрати визнаються витратами на сплату відсотків за кредитами, облігаціями тощо.

2. Критерії визнання. Витрати визнаються, якщо існує ймовірність зменшення майбутніх економічних вигод у зв'язку зі скороченням кількості активів або фактичним збільшенням зобов'язань. Також ці витрати повинні бути достовірно оцінені.

3. Особливості визнання для податкових цілей. Податковий кодекс визначає види витрат, що можуть бути зараховані до складу витрат для обчислення оподаткованого прибутку, і обмеження для окремих видів витрат.

Облік витрат спрямований на правильне формування собівартості ПТРП, оцінку ефективності діяльності та забезпечення достовірної фінансової звітності, яка відповідає інтересам усіх видів користувачів.

Питання отримання доходів та понесення витрат від основної діяльності постійно залишається в полі зору науковців та практиків. Постійне вдосконалення методів ведення бізнесу ставить перед обліком нові виклики. Останніми роками спостерігаються значні зміни у первинному, зведеному, аналітичному та синтетичному обліку доходів і витрат, але сучасний бухгалтерський облік все ще не відповідає повністю висунутим вимогам. У нинішніх умовах господарювання ключовим індикатором, який відображає ефективність фінансової діяльності підприємства, є фінансовий результат – отриманий прибуток або понесений збиток. Основною ціллю діяльності підприємства в умовах глобальних економічних змін залишається здобуття максимального прибутку з мінімальними витратами.

Згідно «Інструкції про застосування плану рахунків в бухгалтерському обліку» [11] до ВД відноситься 9 клас рахунків. На рисунку 1.1 представлено класифікацію ВД на основі Плану рахунків.

90	→	Собівартість реалізації	→	901 «Собівартість реалізованої готової продукції» 902 «Собівартість реалізованих товарів» 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг» 904 «Страхові виплати»
91	→	Загальновиробничі витрати		
92	→	Адміністративні витрати		
93	→	Витрати на збут		
94	→	Інші витрати операційної діяльності	→	940 «Витрати від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю» 941 «Витрати на дослідження і розробки» 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» 943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів» 944 «Сумнівні та безнадійні борги» 945 «Втрати від операційної курсової різниці» 946 «Втрати від знецінення запасів» 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей» 948 «Визнані штрафи, пені, неустойки» 949 «Інші витрати операційної діяльності»
95	→	Фінансові витрати	→	951 «Відсотки за кредит» 952 «Інші фінансові витрати»
96	→	Втрати від участі в капіталі	→	961 «Втрати від інвестицій в асоційовані підприємства» 962 «Втрати від спільної діяльності» 963 «Втрати від інвестицій в дочірні підприємства»
97	→	Інші витрати	→	970 «Витрати від зміни вартості фінансових інструментів» 971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій» 972 «Втрати від зменшення корисності активів» 974 «Втрати від неопераційних курсових різниць» 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій» 976 «Списання необоротних активів» 977 «Інші витрати діяльності»
98	→	Податок на прибуток		

Рис. 1.1. Класифікація ВД згідно Плану рахунків

Рахунок 90 «Собівартість реалізації» [11] використовується для узагальнення наявної інформації про собівартість реалізованої ПТРП. Собівартість виготовленої ПТРП є одним з конститутивних характеристик ефективності роботи підприємства, оскільки відображає комплексне використання всіх матеріальних фінансових і трудових ресурсів. Вона слугує основою ціноутворення, визначаючи нижню межу ціни для виробника, а також впливає на економічну ефективність впровадження нових технологій і доцільність виробництва різних видів ПТРП.

Для точного використання та аналізу цього показника важливо розуміти його економічну природу, особливості формування, склад виробничих витрат та способи їх зниження. Дослідження процесу формування собівартості ПТРП, відповідно до поставлених завдань на підприємстві, вимагає систематизації та узагальнення наявних рекомендацій щодо її застосування у різних сферах господарської діяльності. [22, с. 161].

Рахунок 91 «Загальновиробничі витрати» [11] використовується для обліку накладних витрат, які безпосередньо впливають на організацію виробництва та управління окремими підрозділами виробництва. Це можуть бути відділення, бригади, цехи або ділянки.

Загальновиробничі витрати розподіляються на окремому підприємстві шляхом поділу згідно визначеної бази, а її вибір впливає на податковий прибуток [11]. У міжнародній практиці для окреслення цього поняття використовується поняття «виробничі накладні витрати», як зазначено в параграфі 12 МСБО 2 «Запаси» [23].

До загальновиробничих витрат включаються витрати, які неможливо безпосередньо економічно доцільним способом віднести до конкретного об'єкта витрат (ПТРП), тому вони потрапляють до виробничої собівартості ПТРП через процедуру розподілу. Згідно з п. 16 НП(С)БО 16, «загальновиробничі витрати поділяються на змінні й постійні» [43].

На рахунку 92 «Адміністративні витрати» [11] обліковуються загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням

підприємства. Адміністративні витрати належать до операційних витрат суб'єктів господарювання, які не включаються до собівартості реалізованої ПТРП, але зменшують фінансовий результат діяльності, списуючись за рахунок прибутку.

Інші види витрат, що відображаються на рахунках обліку подано у додатку А.

Варто зазначити, що витрати на запозичення, безпосередньо пов'язані з придбанням, будівництвом або виробництвом кваліфікованого активу, включаються до собівартості такого активу, а всі інші витрати визнаються витратами звітного періоду. Економічну сутність і види фінансових витрат відповідно до НП(С)БО 31 «Фінансові витрати» [27] наведено на рисунку 1.2.

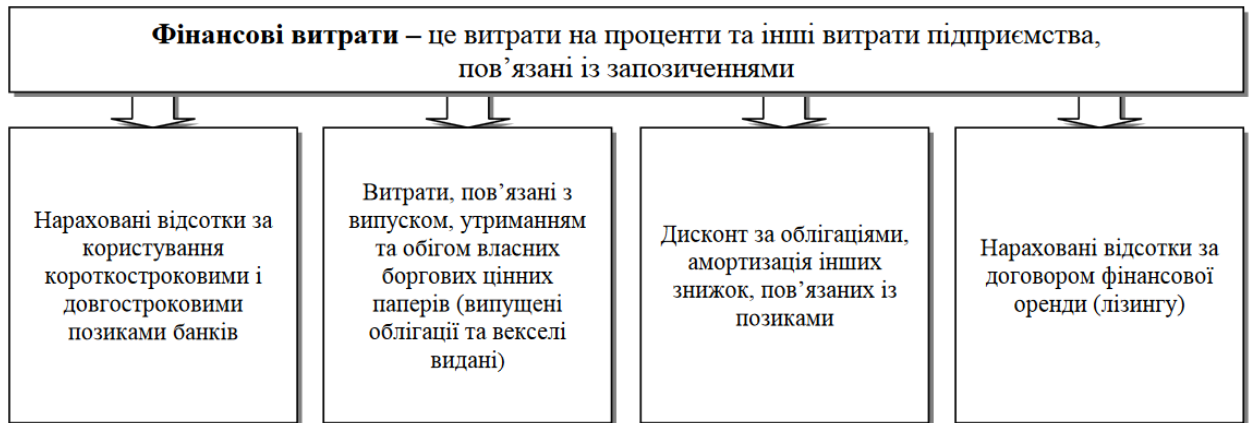

Рис. 1.2. Сутність та види фінансових витрат підприємств [35, с. 157]

Якщо зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування перевищує його інший додатковий капітал або додатковий вкладений капітал, то ця різниця відображається через нерозподілений прибуток або непокритий збиток інвестора [42, с. 575].

Аудиторська перевірка призначена для забезпечення достовірності інформації з джерел бухгалтерського обліку, а саме первинних документів та фінансової звітності. На основі цих даних проводиться аналіз та приймаються управлінські рішення. Тому доцільно виокремити інформаційні джерела, що відображають витрати діяльності.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [34], підставою для обліку окремих господарських

операцій є наявні первинні документи. Для контролю та впорядкування обробки даних на основі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи.

Товарно-транспортна накладна є обов'язковим документом для перевезення вантажів АТП, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 207. Вона використовується для перевезення, обліку, оприбуткування вантажів і розрахунків між учасниками транспортного процесу. ТТН може бути складена у електронній чи паперовій формі з обов'язковими реквізитами, передбаченими «Правилами перевезень вантажів автомобільним транспортом» [16]. Документ також застосовується для обліку товарних і матеріальних цінностей, списання та оприбуткування.

Відтак, відповідно до Податкового кодексу України, об'єктом оподаткування, а саме прибутком є фінансовий результат, скоригований відповідно до положень кодексу, що враховує національні чи МСБО.

1.2. Сучасний стан діяльності автотранспортних підприємств та перспективи їх розвитку

Автотранспортні підприємства спеціалізуються на наданні транспортних послуг, які є специфічним видом продукції, пов'язаним із перевезенням вантажів і пасажирів, а також виконанням операцій, що доповнюють або супроводжують цей процес. За типом виконуваних транспортних робіт АТП поділяються на такі види:

- ✓ «вантажні, що здійснюють перевезення вантажів;
- ✓ пасажирські, які займаються перевезенням пасажирів автобусами та легковими автомобілями;
- ✓ змішані, що виконують перевезення як пасажирів, так і різноманітних вантажів;
- ✓ спеціалізовані, які виконують окремі види автотранспортних робіт (сміттєвози, дорожньо-будівельна техніка, пожежні автомобілі, автомобілі швидкої допомоги тощо)» [45].

Виробнича діяльність АТП складається з основного, допоміжного та обслуговувального виробництв. Основне виробництво займається перевезеннями, які є головною діяльністю підприємства і потребують технічного обслуговування та виконання супутніх робіт. Допоміжне виробництво забезпечує технічну готовність рухомого складу для виконання основних завдань. Обслуговувальні виробництва підтримують основну діяльність, постачаючи енергоресурси, інформаційну підтримку, контролюючи якість технічного обслуговування та ремонту.

Після здобуття незалежності України кількість АТП зросла завдяки процесам приватизації. У сучасному ринку транспортних послуг присутня висока конкуренцією та значний вплив зовнішніх чинників. Ключові фактори конкурентоспроможності АТП включають швидкість та технологію доставки, якість перевезень, цінову політику, різноманітність послуг, географію

обслуговування, дотримання правових норм та наявність спеціалізованого складу.

Виділені особливості дозволили сформувати багаторівневу модель транспортної послуги, яка аналогічна до товарної моделі і може мати таку структуру:

- A. Основна послуга це базове призначення транспортної послуги, її головний результат, а саме переміщення вантажів або пасажирів.
- B. Реальна послуга це фактичні характеристики транспортної послуги, такі як технічний стан транспортного засобу, швидкість доставки, збереження вантажу, комфорт пасажирів, якість обслуговування.
- C. Розширена послуга це додаткові характеристики, що включають вантажно-розвантажувальні роботи, транспортно-експедиційні операції, посередницькі послуги.
- D. Очікувана послуга це транспортна послуга в повному обсязі (бренд), яка включає суспільне визнання, конкурентні переваги, імідж.
- E. Перспективна послуга це потенційне покращення транспортної послуги в майбутньому, розвиток та інновації [38].

Послуги четвертого й п'ятого рівня є умовними, тому часто використовується трирівнева трактування транспортної послуги.

Діяльність транспортних підприємств характеризується основними показниками, такими як обсяг перевезеного вантажу та пасажирів. На рисунку 1.3 представлено обсяг перевезеного вантажу усіма видами транспорту вітчизняними транспортними компаніями протягом 2017-2021 років [44, с. 30]. Дані за окремими показниками за 2022 рік будуть оприлюднені після закінчення терміну подання статистичної та фінансової звітності, визначеного Законом України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [35].

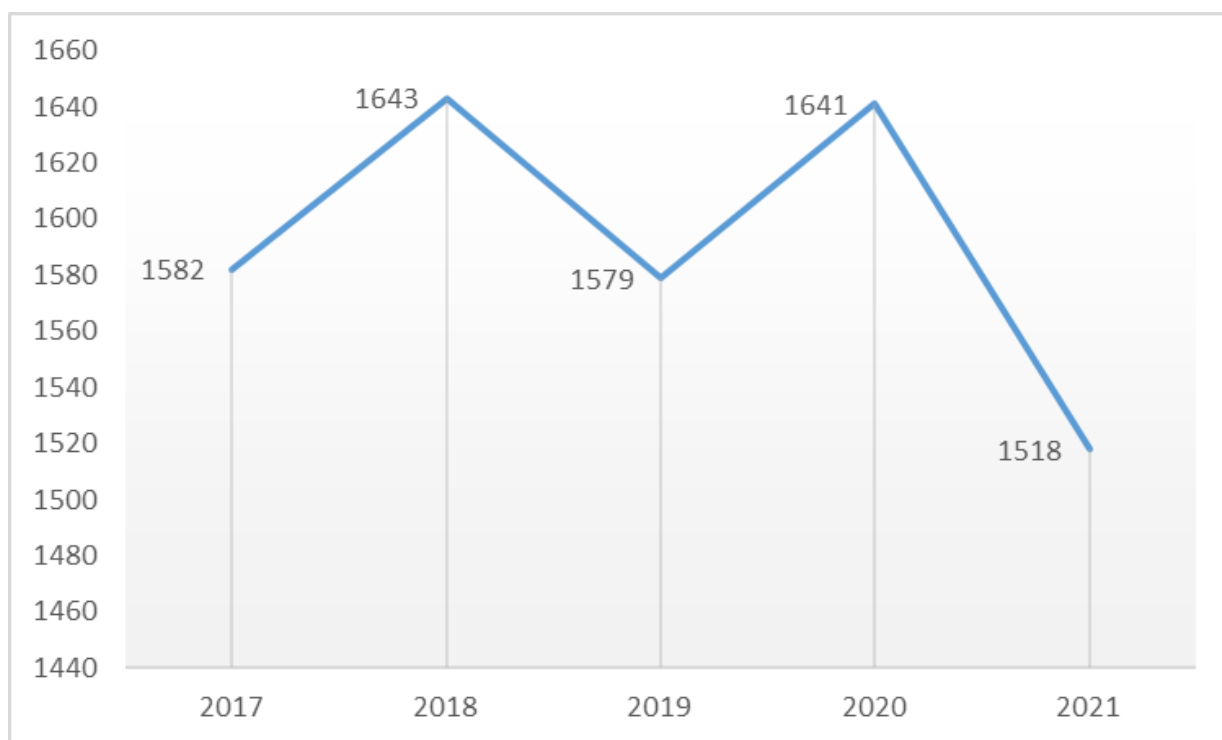

Рис. 1.3. Графік перевезення вантажів всіма видами транспорту

На графіку зображено динаміку перевезень вантажів за видами транспорту в Україні у період з 2017 по 2021 рік, виміряну в мільйонах тонн. У 2017 році обсяг перевезень становив 1582 млн тонн. У 2018 році спостерігається зростання до 1643 млн тонн, що є найвищим показником за цей період. У 2019 році обсяг перевезень знизився до 1579 млн тонн. У 2020 році показник знову зріс до 1641 млн тонн. У 2021 році відбулося значне зниження до 1518 млн тонн, що є найнижчим показником за весь період. Графік ілюструє коливання обсягів перевезень вантажів з тенденцією до зниження в останній рік дослідженого періоду.

Якщо розглядати структуру вантажних перевезень, то найбільша питома вага належить автомобільному транспорту за даними статистичної інформації [44, с. 31]. Розподіл за даними 2021 року за видами транспорту подано на рисунку 1.4.

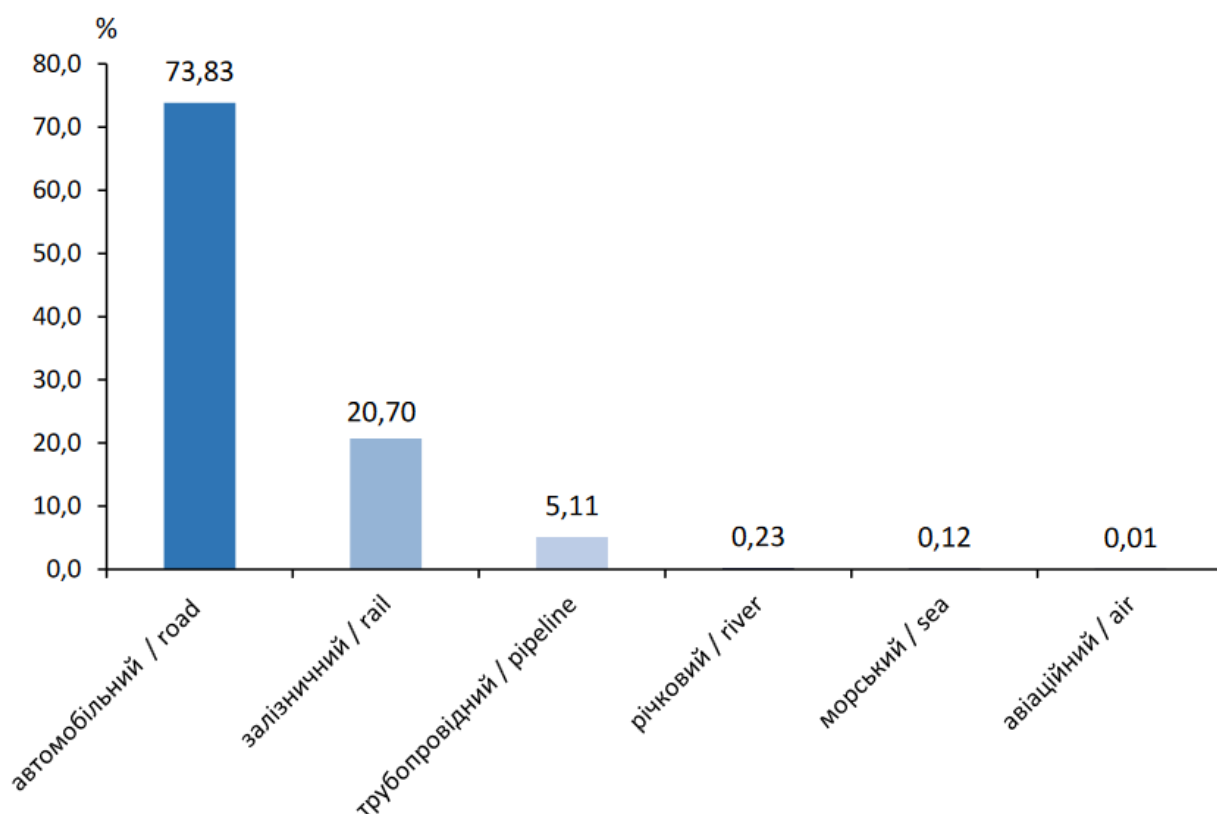

Рис. 1.4. Розподіл вантажних перевезень за видами транспорту в 2021 році

Автомобільний транспорт займає найбільшу частку – 73,83 %, а залізничний транспорт знаходиться на другому місці з часткою 20,70 %. Трубопровідний транспорт становить 5,11 % від загального обсягу перевезень. Річковий транспорт має частку 0,23 %. Морський транспорт займає 0,12 %. Авіаційний транспорт має найменшу частку, становлячи лише 0,01 %. Ці дані вказують на те, що у 2021 році автомобільний транспорт був основним засобом перевезення вантажів, значно випереджаючи інші види транспорту.

Іншою великою складовою транспортних послуг є перевезення пасажирів. У 2017 році було перевезено 4648 млн пасажирів, що є найвищим показником за досліджений період. У 2018 році показник знизився до 4487 млн пасажирів. У 2019 році відбулося подальше зниження до 4262 млн пасажирів. У 2020 році спостерігається значне падіння до 2570 млн пасажирів. Це може бути пов'язано з обмеженнями, викликаними пандемією COVID-19. У 2021 році обсяг пасажирських перевезень дещо зріс до 2655 млн пасажирів, але все ще залишався значно нижчим, ніж у попередні роки. У 2022 році кількість перевезених пасажирів знову значно скоротилася до 1601 млн пасажирів, що є

найнижчим показником за весь період. Це скорочення, ймовірно, пов'язане з повномасштабним вторгненням в Україну.

У таблиці 1.1 наведена інформація про загальний обсяг перевезення пасажирів протягом 2017-2022 років за даними статистичної інформації [44, с. 52] та виокремлено інформацію про перевезення пасажирів саме автотранспортом.

Таблиця 1.1

Перевезення пасажирів транспортом протягом 2017-2022 років

Рік	Загалом, млн осіб	Автотранспортом (автобусами), млн осіб	Частка перевезень автотранспортом у загальному обсягу перевезення пасажирів, %	Динаміка зміни загалом у порівнянні з попереднім роком, млн осіб	Відносний приріст у порівнянні з попереднім роком	Динаміка зміни перевезень автомобільним транспортом у порівнянні з попереднім роком, млн осіб	Відносний приріст у порівнянні з попереднім роком
2017	4648	2019	43,44%				
2018	4487	1907	42,50%	-161	0,97	-112	0,94
2019	4262	1805	42,35%	-225	0,95	-102	0,95
2020	2570	1084	42,18%	-1692	0,60	-721	0,60
2021	2655	1089	41,02%	-85	1,03	5	1,00
2022	1601			-1054	0,60		

У таблиці зображено частку перевезень пасажирів автомобільним транспортом у загальному обсязі перевезень в Україні за період з 2017 по 2021 рік, виражену у відсотках. У 2017 році частка автомобільного транспорту в

перевезенні пасажирів становила 43,44 %, що є найвищим показником за цей період. У 2018 році цей показник знизився до 42,50 %. У 2019 році частка продовжила зменшуватися і становила 42,35 %. У 2020 році відбулося подальше скорочення до 42,18 %. У 2021 році частка перевезень пасажирів автомобільним транспортом ще більше зменшилася до 41,02 %, що є найнижчим значенням за період дослідження.

Протягом 2017-2021 років спостерігається поступове зниження частки автомобільного транспорту в загальному обсязі перевезень. Це може свідчити про зміну структури попиту на транспортні послуги, де все більшу роль відіграють інші види транспорту. Зниження частки автомобільного транспорту може бути зумовлено такими факторами, як покращення інфраструктури для альтернативних видів транспорту, зміна уподобань пасажирів або зниження доступності автомобільного транспорту через економічні чи екологічні обмеження. Ця тенденція може свідчити про необхідність адаптації транспортної політики, а також можливе посилення конкуренції між різними видами транспорту для забезпечення комфорту і доступності пасажирських перевезень. Графічно динаміка часток представлена на рисунку 1.5.

Розпочинаючи з 2022 року, внаслідок воєнного вторгнення, в Україні відсутній авіаційний транспорт, що значно збільшив міжміські та міжнародні перевезення пасажирів автомобільним транспортом.

У транспортних компаніях України працює велика кількість населення. У 2017 році чисельність становила 5943,2 тис. осіб. У 2018 році кількість працівників зросла до 6088,4 тис. осіб. У 2019 році спостерігається найбільша чисельність за весь період – 6535,2 тис. осіб. У 2020 році чисельність знизилася до 6491,3 тис. осіб. У 2021 році кількість знову зросла до 6511,6 тис. осіб. У 2022 році відбулося значне зниження до 5486,1 тис. осіб, що є найменшим показником за весь період.

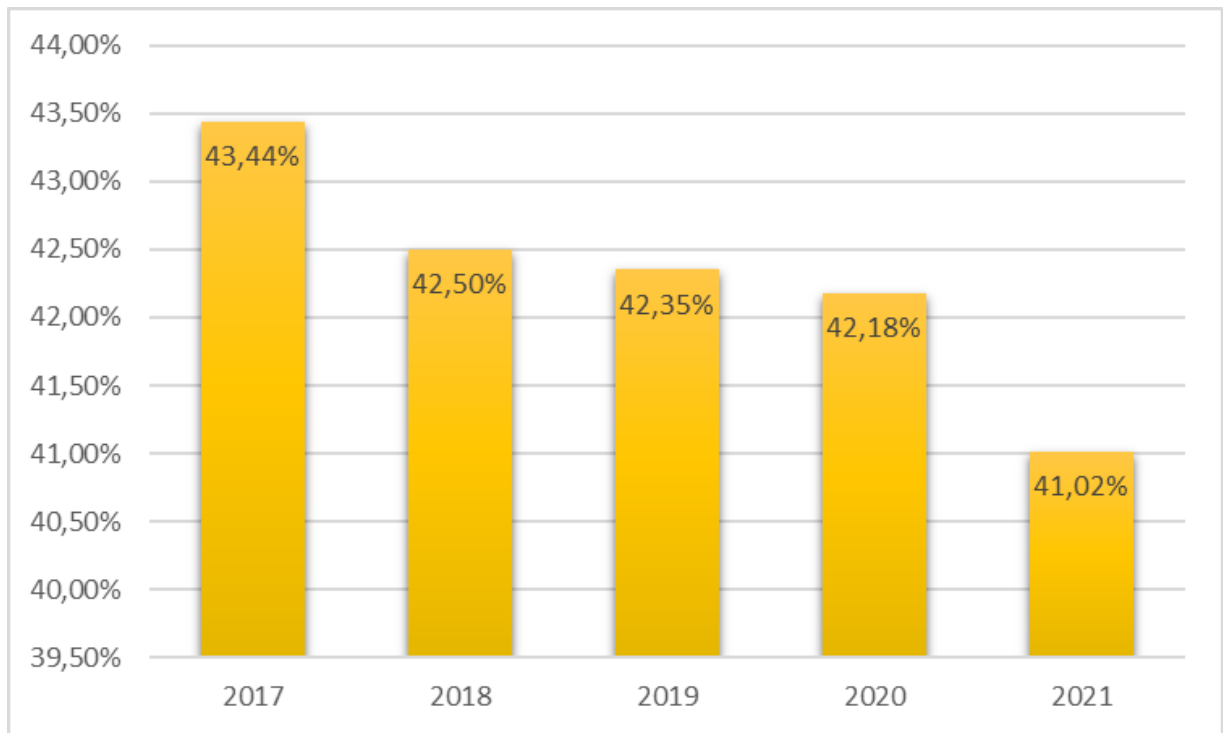

Рис. 1.5. Динаміка часток перевезення пасажирів автомобільним транспортом протягом 2017-2021 років.

Аналіз даних показує тенденцію до зростання чисельності зайнятих і найманих працівників протягом перших п'яти років з піком у третьому році. Однак у 2022 році спостерігається різке зниження чисельності працівників до найнижчого рівня за весь період, що може бути пов'язано з економічними і соціальними факторами, які вплинули на ринок праці, такими як кризи та зміни в економіці внаслідок воєнного вторгнення.

Одним із показників діяльності є витрати, потрачені на виготовлення ПТРП. Для досліджуваної галузі витрати на виробництво ПТРП за видом економічної діяльності «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» подана на рисунку 1.6.

На рисунку зображено структуру витрат АТП в Україні за період 2017–2021 років, виражену в мільйонах гривень. Витрати розподілені на кілька категорій, серед яких виділяються: загальні витрати, МВ та ВО послуг, амортизація, ВО праці, відрахування на соціальні заходи та інші витрати. Розглянемо кожен рік окремо.

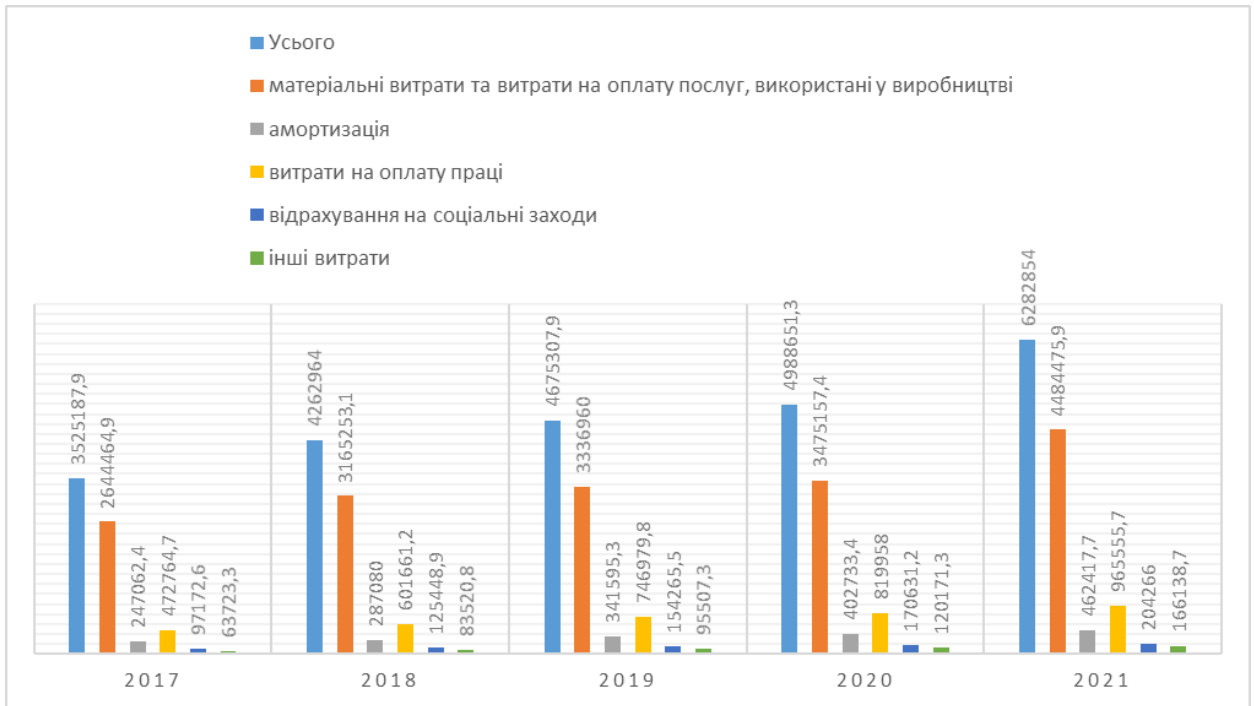

Рис. 1.6. Витрати на надання послуг перевезення підприємств за видом економічної діяльності «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність»

У 2017 році загальні витрати становили 35,297.9 млн грн. МВ та ВО послуг, використані у виробництві 26,446.4 млн грн – найбільша частина загальних витрат. Амортизація становить 1,772.4 млн грн, ВО праці 4,777.5 млн грн, відрахування на соціальні заходи – 1,073.2 млн грн, а інші витрати – 450.6 млн грн.

У 2018 році загальні витрати становили 42,250.4 млн грн. МВ та ВО послуг 31,654.3 млн грн – також найбільша частка. Амортизація була 2,078.8 млн грн, ВО праці 5,022.9 млн грн. Відрахування на соціальні заходи 1,202.0 млн грн, а інші витрати – 292.6 млн грн.

У 2019 році загальні витрати становили 46,753.9 млн грн. МВ та ВО послуг 33,859.0 млн грн – найбільша частка. Амортизація 2,331.1 млн грн, ВО праці 5,155.9 млн грн, відрахування на соціальні заходи 1,321.2 млн грн, інші витрати – 364.7 млн грн.

У 2020 році загальні витрати були у розмірі 39,855.1 млн грн. МВ та ВО послуг становили 31,517.5 млн грн – найбільша частка, хоча дещо зменшилася

порівняно з попередніми роками. Розмір амортизації – 2,127.9 млн грн, ВО праці – 4,021.9 млн грн. Відрахування на соціальні заходи 1,207.1 млн грн та інші витрати 221.3 млн грн.

У 2021 році загальні витрати становлять 49,285.4 млн грн. МВ та ВО послуг були 40,849.5 млн грн – значне збільшення і найвища частка за весь період. Амортизація – 2,646.7 млн грн, ВО праці – 4,046.5 млн грн, відрахування на соціальні заходи –1,631.8 млн грн і інші витрати – 110.8 млн грн.

Протягом 2017–2021 років основну частину витрат АТП підприємств становили МВ та ВО послуг, які залишалися найбільшою складовою і зросли з 26,446.4 млн грн у 2017 році до 40,849.5 млн грн у 2021 році. Інші категорії витрат, такі як амортизація та ВО праці, також демонструють тенденцію до зростання, хоча їхній внесок у загальні витрати значно менший.

Збільшення витрат на матеріальні ресурси та послуги у 2021 році може бути пов'язане з економічними факторами, зокрема інфляцією, зростанням цін на енергоносії та матеріали, а також можливою зміною умов ринку.

Висновки до розділу 1

Законодавче регулювання ВД підприємств в Україні спрямоване на ефективне використання економічних ресурсів, що дозволяє зменшити економічні вигоди в періоді, коли ці витрати відображаються. Основні вимоги до обліку витрат встановлені НП(С)БО 16 «Витрати» та Податковим кодексом України. Витрати підприємства класифікуються за різними критеріями, а їх визнання у звітності вимагає точності й достовірності оцінки. У сучасних умовах бізнесу підприємства стикаються з викликами оптимізації витрат і доходів, що вимагає вдосконалення облікових методів. Дотримання встановлених стандартів і використання належних джерел інформації в обліку витрат забезпечують достовірність фінансової звітності та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Розуміння специфіки витрат, їх видів і визнання є ключовими для побудови ефективної системи обліку. Загалом, правильне управління витратами сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств і забезпечує стійкість на ринку в умовах економічної невизначеності.

Автотранспортні підприємства є важливими постачальниками транспортних послуг, зокрема перевезення вантажів і пасажирів, що становить специфічний вид продукції, супроводжуваний різноманітними допоміжними операціями. АТП поділяються на вантажні, пасажирські, змішані та спеціалізовані підприємства, кожне з яких виконує власні завдання залежно від типу транспортних робіт. Основна виробнича діяльність АТП передбачає здійснення перевезень, допоміжні процеси забезпечують технічну готовність транспорту, а обслуговувальні підрозділи відповідають за ресурси й контроль якості обслуговування.

Після здобуття Україною незалежності кількість автотранспортних господарств значно зросла, що призвело до підвищення рівня конкуренції на ринку транспортних послуг. Конкурентоспроможність АТП визначається такими показниками, як швидкість доставки, якість і мобільність перевезень,

цінова політика, географія обслуговування та наявність спеціалізованого транспорту. На основі аналізу досвіду вітчизняних і зарубіжних підприємств розроблено класифікацію транспортних послуг за різними критеріями, включаючи сферу діяльності, тип споживачів і види послуг.

Модель транспортної послуги поділяється на п'ять рівнів: основна, реальна, розширена, очікувана та перспективна послуги, які дозволяють визначити її характеристики й потенційні покращення в майбутньому. Основні показники діяльності АТП включають обсяги перевезених вантажів і пасажирів, які у 2021 році знизилися порівняно з попередніми роками, що пояснюється як пандемією, так і економічними труднощами.

Щодо витрат АТП, основну частину становили МВ та витрати на послуги, які значно зросли у 2021 році, що може бути пов'язано зі збільшенням цін на матеріали й енергоносії. Загалом, витрати продовжують зростати, відображаючи зміни у ринкових умовах.

Розділ 2. Організація та методика аудиту витрат діяльності автотранспортного підприємства

2.1. Організація внутрішнього аудиту витрат діяльності автотранспортних підприємств

Сучасний етап розвитку України зумовлює та, що керівники на різних рівнях стикаються зі складними завданнями, такими як скорочення витрат підприємства та ефективне використання його ресурсів. Ключову роль у цьому процесі відіграють не лише облік і аналіз, але й контроль, зокрема через аудит, який є важливим аспектом оптимізації ресурсовикористання. Аудит ВД підприємства стає стратегічною складовою управління ресурсами.

Історично, аудит має значні традиції у розвинених країнах Заходу, проте переклади зарубіжної літератури часто не точно передають ключові аудиторські терміни, що ускладнює розуміння методології та організації аудиту. Саме методологічні та організаційні принципи визначають ефективність аудиторських досліджень. В той же час, у наукових роботах українських авторів часто акцентується на методиці перевірок, а питання методології та організації аудиту зазвичай недостатньо розкриті. Також залишаються недослідженими методологічні аспекти аудиту ВД підприємства, а у науковій літературі іноді зустрічається неконсистентне використання термінології.

Основною передумовою для розвитку транспортної індустрії є належне функціонування національної транспортної системи, яка значною мірою покладається на автомобільний транспорт. Як невід'ємна частина виробничої інфраструктури, автотранспорт підтримує зв'язок між ключовими ланками управлінської структури та критично важливий для економічного розвитку, розподілу матеріальних ресурсів, розміщення виробничих сил, а також сприяє соціально-економічному прогресу країни загалом.

Сучасні процеси в транспортній галузі потребують активізації економічних заходів, які могли б позитивно впливати на ефективність

управління. Ключове значення у вирішенні цих завдань має поліпшення ключових функцій управління в автотранспортних підприємствах, зокрема в сфері контролю [29, с. 131].

Як демонструє практика, такий вид незалежного контролю, як аудит, ефективно справляється з цими завданнями. Важливою умовою для методологічного підходу до обліку витрат підприємств та поліпшення їхніх обліково-аналітичних систем, особливо в АТП, є наявність внутрішнього аудиту.

У контексті економічних реформ в Україні, які супроводжуються демократизацією суспільства і розвитком ринкових відносин, результати діяльності кожного підприємства визначаються його фінансовою та господарською ефективністю. Прибуток є основною метою діяльності підприємства, який залежить від витрат. У ринкових умовах саме витрати відіграють ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності та виживання підприємства.

По-друге, запропоноване визначення допомагає чітко встановити об'єкти аудиту: фінансові звіти та іншу інформацію, що стосується фінансово-господарської діяльності підприємства, що включає аналіз не лише загальної звітності, але й окремих аспектів обліку.

По-третє, дане визначення уточнює кінцеву мету аудиторського дослідження — формування висновків аудитора. Як вказує Петрик О. А., «аудит не підтверджує правильність фінансових звітів і не надає гарантій їх достовірності, а лише висловлює професійну думку» [29, с. 64].

Щодо терміну «організація», то важливо зазначити, що це поняття використовується у різних контекстах і має багато значень, відображаючи широкий спектр прийнятих уявлень і застосувань. Є. Б. Бережний здійснив систематизацію поняття «організація», що можна застосовувати для розширення поняття «організація аудиту», що подано в таблиці 2.1 нижче.

Таблиця 2.1

Систематизація значення поняття «організація» [6, с. 270]

№ з/п	Поняття	Визначення
1.	Інституційне об'єднання	Соціальна група, яка об'єднує групу осіб з метою досягнення спільних цілей та діє згідно з встановленими процедурами та правилами. Групування осіб з метою спільного досягнення цілей.
2.	Процес	Набір цілеспрямованих процедур та дій, які сприяють створенню потрібних взаємозв'язків
3.	Організаційна діяльність	Процес, що включає цілеспрямований вплив на об'єкт, а також передбачає наявність організатора та групи суб'єктів, які потребують організації
4.	Система	Структура та взаємозв'язок компонентів об'єкта опису. Внутрішня структурованість, координація та взаємодія складових частин цілісності, які визначаються її архітектурою.
5.	Сприймання	Концепція моделі процесу чи системи.

Отже, узагальнюючи обговорені терміни, можемо констатувати, що організація завжди спрямована на досягнення мети та оптимізацію очікуваних чи необхідних результатів. Для потреб цього дослідження корисно прийняти наступне визначення поняття «організація»: це система (комплекс) дій, націлені на координацію і функціонування взаємодій, взаємозв'язків та взаємозалежностей окремих елементів системи, маючи за мету досягнення конкретних цілей [6, с. 47].

Ця концепція базується на інтеграції процесного та системного підходів, акцентуючи на їх ключових аспектах: структурі складових елементів та комплексі заходів (дій). За словами економіста В. І. Подольського, однією з головних проблем сучасного аудиту є «низький рівень технологічності, що проявляється у організації та проведенні аудиторських перевірок, а також у наданні пов'язаних з аудитом послуг» [5, с. 8]. Крім того, неефективна організація аудиторського процесу призводить до зайвих часових витрат під

час перевірок, а результати аудиту виявляються актуальними лише тоді, коли вони надаються своєчасно.

Функції внутрішнього аудиту встановлюються керівником або власником підприємства з урахуванням специфіки його діяльності, обсягів роботи, ключових показників та системи управління. Конкретне наповнення цих функцій визначається особливостями роботи підприємства і повинно здійснюватися органом управління, до якого належить служба внутрішнього аудиту [1, с. 135].

Отже, для ефективного ведення аудиту ВД важливо дотримуватися науково підтвердженої структури та послідовності аудиторських процедур.

Мета внутрішнього аудиту автотранспортних підприємств полягає в наданні керівництву інформації в наступних ключових аспектах:

- ✓ аналіз витрат;
- ✓ прогнозування доходів;
- ✓ фінансовий аналіз.

Створення системи внутрішнього аудиту є критично важливим для ефективного функціонування підприємств, сприяючи підвищенню їхнього економічного потенціалу та конкурентоспроможності на ринку. Системний підхід до організації аудиту ВД включає ряд відомих елементів, таких як суб'єкт, об'єкт, методи, способи, принципи, а також законодавчу та інформаційну бази. Ці компоненти адаптуються відповідно до специфіки об'єкта та предмету аудиту, але основні принципи залишаються незмінними для всіх видів аудиту. Зокрема, процес організації аудиту ВД підприємства базується на загальних засадах і включає чотири базові стадії, кожна з яких має свої особливості, що відображає як загальні, так і специфічні потреби аудиторської перевірки. На рисунку 2.1 подано послідовність внутрішнього аудиту з зазначенням мети і завдань.

З рисунку 2.1 видно, що аудиторський процес має чітку послідовність, де кожен етап здійснюється з конкретною метою та розпочинається після

завершення попереднього. Об'єкти внутрішнього аудиту витрат у контексті операційної діяльності АТП охоплюють:

- витрати на підтримку операційної діяльності АТП;
- коректність документації операцій, що стосуються визнання витрат;
- адекватне ведення регістрів синтетичного та аналітичного обліку витрат;
- організацію зберігання первинних документів;
- систему автоматизації обліку витрат під час операційної діяльності АТП [39, с. 156].

Послідовність аудиторської перевірки	➔	Планування та визначення аудиторського підходу	➔	Попереднє вивчення облікових документів і звітних форм, складання плану й програми перевірки
	➔	Тестування засобів контролю	➔	Виконання процедур контролю для перевірки діяльності автотранспортного підприємства
	➔	Перевірка господарських операцій	➔	Перевірка сальдо та оборотів за рахунками й здійснення аналітичних процедур
	➔	Завершення аудиту	➔	Складання аудиторського звіту, формування висновків і рекомендацій

Рис 2.1. Послідовність аудиторської перевірки

Таким чином, система внутрішнього аудиту витрат АТП представляє собою комплекс процедур, які мають на меті запобігання, виявлення та коригування істотних помилок, пов'язаних з визнанням і оцінкою витрат за звітний період, а також контроль за повнотою та точністю відображення

витрат у бухгалтерській документації. Компоненти цієї системи пропонуються класифікувати за двома основними напрямками.

Елементи системи внутрішнього аудиту витрат АТП поділяються на два основних напрямки: процедури адміністративного контролю та процедури бухгалтерського контролю.

У рамках адміністративного контролю виділяють такі основні процедури:

- Організаційні процедури контролю витрат, що включають створення та удосконалення системи контролю.
- Управлінські процедури контролю витрат, спрямовані на забезпечення ефективності та економічності використання ресурсів.
- Розподіл функцій центрів відповідальності з контролем витрат, що дозволяє чітко визначити зони відповідальності за витрати.
- Фізичні заходи контролю витрат, які включають заходи безпеки та охорону активів.

В контексті бухгалтерського контролю можна виділити наступні процедури:

- ✓ облік операцій зі скорочення активів, який забезпечує точність фіксації змін у активах;
- ✓ своєчасна документальна перевірка витрат, що гарантує актуальність та вірогідність бухгалтерських записів;
- ✓ оцінка вартості та визнання витрат, яка включає методи оцінювання вартості використаних ресурсів та їхнє відображення у фінансовій звітності.

Ці дві категорії процедур спільно формують комплексний підхід до контролю та аудиту витрат в рамках АТП, забезпечуючи глибину та ефективність аудиторської перевірки.

Процес аудиту ВД підприємства складається з кількох послідовних стадій, кожна з яких має конкретні завдання, методи перевірки та очікувані результати.

Першою стадією є початкова, що включає планування і ознайомлення з предметом дослідження. На цьому етапі аудитори визначають об'єкти аудиту, формують бюджет та графік, вивчають загальну економічну діяльність підприємства, оцінюють фінансову стійкість та аналізують об'єкти витрат. Результатом цього етапу є складання плану та програми аудиту, що визначає напрямки подальшої роботи.

Далі йде переддослідна стадія, яка складається з підготовки та тестування. Тут аудитори виконують внутрішній контроль, готують процедури для перевірки обраних напрямків діяльності та розробляють тести контролю. Ці дії спрямовані на виявлення можливих ризиків і оцінку ефективності діючих систем контролю.

Наступним етапом є власне дослідження, яке охоплює кілька важливих аспектів, зокрема інвентаризацію, перевірку достовірності облікових даних, аналіз поточних витрат і оцінку загальної ефективності витратної діяльності. Інвентаризація витрат допомагає виявити відхилення від планових показників, а перевірка облікових даних підтверджує їх достовірність та обґрунтованість. Аналіз поточних витрат дозволяє виявити невідповідності та причини можливих відхилень, а аудит ВД дає можливість оцінити їх доцільність та ефективність. На основі цих даних складається висновок про ефективність витрат.

Завершальна стадія охоплює творчу роботу, узагальнення результатів та оцінку звітів із рекомендаціями щодо управління витратами. Аудитори розробляють актуальні рекомендації для вдосконалення витратної діяльності, систематизують матеріали аудиту та допомагають клієнту зрозуміти отримані висновки. Заключним результатом є складання звіту про виконану роботу та підписання акта виконаних робіт, що завершує процес аудиту.

Таким чином, аудит ВД підприємства є системним процесом, який охоплює ретельну підготовку, детальне дослідження та аналіз витрат з метою виявлення ефективності управління ними та надання рекомендацій для покращення діяльності підприємства.

2.2. Методика аудиту витрат діяльності автотранспортного підприємства

Аудит ВД автотранспортного підприємства є необхідним інструментом для аналізу ефективності використання ресурсів і контролю витрат. Методика проведення такого аудиту включає кілька послідовних етапів, кожен з яких має свої завдання і підходи.

На підготовчому етапі аудитор має детально вивчити специфіку діяльності підприємства, зокрема типи перевезень, структуру автопарку та основних клієнтів. Важливим кроком є ознайомлення з чинною нормативною базою та внутрішніми положеннями, що регламентують облік витрат. Аудитор також має оцінити облікову політику підприємства, перевірити використання відповідного програмного забезпечення для управління витратами і визначити обсяг майбутньої перевірки за допомогою тестування системи контролю, зокрема, які ділянки витрат потребують особливої уваги.

Наступним етапом є аналіз даних. Це включає перевірку бухгалтерської документації, оцінку звітів, накладних та актів списання. Особливу увагу аудитор приділяє витратам на паливо, порівнюючи фактичне споживання із встановленими нормативами. Аналізу підлягають також витрати на ремонт та технічне обслуговування транспортних засобів, щоб переконатися у їх обґрунтованості та доцільності. Крім того, аудитор перевіряє витрати на заробітну плату водіїв, включаючи премії та надбавки, а також аналізує адміністративні витрати, що стосуються управлінського персоналу та офісу.

На етапі аналізу економічної ефективності аудитор проводить розрахунок показників собівартості перевезень, оцінює частку витрат у загальній структурі доходів та співвідношення витрат і доходів підприємства. Це допомагає виявити відхилення від планових значень і встановити їх причини. Одночасно аудитор визначає можливі проблеми та ризики, такі як надмірне споживання палива або неефективне використання транспортних

засобів. Особлива увага приділяється підозрілим операціям, які можуть свідчити про шахрайство чи зловживання.

На основі проведеного аналізу складаються рекомендації для підприємства. Це можуть бути пропозиції щодо впровадження системи GPS-моніторингу для оптимізації використання палива або удосконалення облікової політики за допомогою сучасних систем управлінського обліку. Аудитор також може запропонувати проведення навчання для персоналу, щоб підвищити їхню компетентність у роботі з обліковими даними.

Заключний етап аудиту передбачає складання звіту, який містить детальний опис знайдених недоліків, відхилень та рекомендацій. Результати аудиту обговорюються з керівництвом підприємства, надаються пояснення ключових аспектів і пропонується план дій для їх впровадження. У деяких випадках може бути рекомендовано провести наступний аудит для оцінки реалізації запропонованих змін.

Ця методика дозволяє ретельно оцінити ефективність витратної діяльності автотранспортного підприємства і сприяє ухваленню обґрунтованих управлінських рішень для підвищення продуктивності та зниження витрат.

Перед початком здійснення аудиторської перевірки аудитору необхідно провести тест системи контролю для визначення проблемних напрямів в роботі автотранспортного підприємства та формування очікуваного періоду здійснення перевірки. Тест системи контролю ВД автотранспортного підприємства є важливим інструментом для оцінки ефективності процесів обліку та виявлення можливих прогалин у системі. Його метою є перевірка відповідності обліку витрат встановленим нормам і стандартам, а також пошук шляхів для оптимізації.

Першим етапом є перевірка наявності всіх необхідних документів. Аудитор повинен переконатися, що всі накладні, акти списання палива та звіти про витрати на ремонт наявні і ведуться відповідно до чинних нормативів. Цей етап також включає перевірку точності обліку палива. Важливо визначити, чи

використовуються сучасні системи контролю споживання палива, такі як GPS-моніторинг, і чи відповідають фактичні витрати нормативним показникам. У разі виявлення відхилень потрібно перевірити їх документування і наявність пояснень.

Наступний етап включає аналіз витрат на ремонт та обслуговування автотранспорту. Аудитор має оцінити, чи ведеться детальна звітність про ремонтні витрати та чи обґрунтовані закупівлі запасних частин і матеріалів. Порівняння фактичних цін із ринковими допоможе встановити, чи ефективно використовуються кошти. Крім того, регулярні перевірки транспортних засобів допомагають уникати непередбачених витрат.

Перевірка витрат на заробітну плату водіїв також є важливим аспектом. Аудитор має переконатися в правильності розрахунків заробітних плат, премій і надбавок, а також у відповідності обліку понаднормових годин трудовому законодавству. Аналіз запланованих і фактичних витрат на оплату праці дозволяє виявити можливі розбіжності.

Аудитор також оцінює адміністративні витрати, щоб переконатися в їх відповідності затвердженим бюджетам. Це включає перевірку ефективності використання ресурсів на утримання офісу, закупівлю програмного забезпечення та інші потреби адміністрації. На цьому етапі також важливо проаналізувати відхилення витрат від запланованих показників і фіксувати їх причини. Це дозволяє вживати коригувальні заходи для уникнення повторення таких випадків у майбутньому.

Загальна оцінка системи обліку є підсумковим етапом, де аудитор визначає, чи відповідає система стандартам підприємства та чи використовує спеціалізоване програмне забезпечення для автоматизації обліку. Крім того, аудитор перевіряє наявність контрольних механізмів, що запобігають подвійний облік витрат.

На завершення проводиться контрольна перевірка даних за останні три місяці, що допомагає виявити будь-які розбіжності у звітах. Випадкові вибірки

документів використовуються для підтвердження їх достовірності та правильності.

Фінальний етап передбачає оцінку впровадження рекомендацій попередніх аудитів та перевірку необхідності додаткового навчання персоналу. Завдяки цьому тесту можна не лише виявити слабкі сторони системи обліку витрат, а й розробити рекомендації для її вдосконалення та ефективнішого управління фінансовими ресурсами підприємства.

Програма аудиту ВД на основі вивчення досліджуваного автотранспортного підприємства «Тернопільське АТП 16127» подана в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Програма аудиту ВД автотранспортного підприємства

№	Етап аудиту	Зміст перевірки	Джерела інформації
1	Підготовчий етап	Вивчення специфіки діяльності підприємства, аналіз облікової політики, визначення напрямів перевірки	Облікова політика підприємства, посадові інструкції, нормативно-правові акти
2	Перевірка документальної бази	Перевірка наявності накладних, актів виконаних робіт, рахунків-фактур, договорів із підрядниками, аналіз звітності за витратами	Бухгалтерські звіти, первинна документація, договори, акти виконаних робіт
3	Аналіз витрат на матеріальні ресурси	Оцінка витрат на закупівлю матеріалів, контроль використання матеріалів, аналіз списання матеріалів та відповідності фактичному споживанню	Накладні, звіти про списання матеріалів, бухгалтерські регістри
4	Аудит витрат на заробітну плату	Перевірка правильності розрахунку заробітної плати,	Табелі обліку робочого часу, розрахункові

		аналіз премій та доплат, контроль обліку робочого часу	відомості, трудові договори, звіти про оплату праці
5	Перевірка амортизаційних витрат	Оцінка правильності нарахування амортизації, аналіз витрат на ремонт та обслуговування основних засобів	Бухгалтерські реєстри, акти обліку амортизації, звіти про ремонтні роботи
6	Аудит витрат на підрядні роботи	Перевірка договорів із підрядниками, оцінка обґрунтованості витрат та їх відповідність кошторисам і планам	Договори із підрядниками, акти виконаних робіт, кошториси, рахунки-фактури
7	Аналіз накладних витрат	Перевірка загальних витрат на адміністративне управління та офісне обслуговування, виявлення непродуктивних витрат	Фінансові звіти, рахунки-фактури
8	Порівняльний аналіз і виявлення відхилень	Порівняння фактичних і планових витрат, аналіз відхилень та їх причин, розрахунок економічної ефективності	Бюджети підприємства, фінансові звіти, плани витрат
9	Підготовка рекомендацій	Розробка заходів для оптимізації витрат, оцінка впровадження попередніх рекомендацій	Звіти попередніх аудитів, внутрішні звіти про виконання рекомендацій
10	Завершальний етап	Складання аудиторського звіту, презентація результатів керівництву та узгодження подальших дій	Аудиторські робочі документи, зведені звіти про результати аудиту, презентаційні матеріали

Ця таблиця чітко визначає етапи аудиту, зміст перевірки та джерела інформації, що допомагає забезпечити комплексний підхід до аудиторської діяльності.

Аудит ВД підприємства проводиться з метою оцінки ефективності використання ресурсів, виявлення можливих відхилень та порушень у процесах обліку та управління витратами, а також для надання рекомендацій щодо підвищення фінансової результативності. Цей процес є важливим інструментом для забезпечення прозорості діяльності підприємства та дотримання чинних нормативно-правових актів.

Основною метою аудиту є виявлення потенційних проблем, пов'язаних із неефективним використанням ресурсів, зокрема завищеними витратами на матеріали, послуги або оплату праці. Аудит допомагає перевірити, чи дотримується підприємство встановлених внутрішніх політик та нормативів під час ведення бухгалтерського обліку, а також чи відповідає облік витрат зовнішнім вимогам і стандартам.

Детальний аналіз витрат дозволяє виявити слабкі сторони в системі управління підприємства, такі як нераціональне використання матеріалів, надмірні витрати на ремонт та обслуговування обладнання або необґрунтовані виплати заробітної плати. Аудит сприяє покращенню процесів внутрішнього контролю та підвищенню точності фінансових звітів. Крім того, він забезпечує своєчасне виявлення ризиків шахрайства чи інших зловживань.

Аудиторський процес також допомагає керівництву отримати чітке уявлення про структуру витрат, що дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення для підвищення ефективності операційної діяльності. Підсумкові рекомендації аудиторів можуть включати пропозиції щодо зниження витрат, вдосконалення процесів обліку та управління ресурсами, впровадження сучасних систем автоматизації та навчання персоналу.

Таким чином, аудит ВД підприємства є важливим елементом управління, який допомагає оптимізувати фінансову діяльність, підвищити прибутковість та забезпечити сталий розвиток організації.

2.3. Управління витратами автотранспортного підприємства

В умовах сучасного структурно-інноваційного розвитку національної економіки, активного поширення глобалізаційних процесів, зростаючої світової конкуренції та швидких змін у зовнішньому середовищі особливого значення набуває вдосконалення системи управління підприємством загалом, а також його окремими підсистемами. Однією з важливих підсистем є організація обліково-аналітичного забезпечення та управління витратами. Ці компоненти допомагають підприємствам адаптуватися до нових викликів, здійснювати ефективний контроль ресурсів і забезпечувати їх раціональне використання, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності та стабільності на ринку [14, с. 146].

Управління витратами на підприємстві полягає у впливі на структуру, композицію і методики розподілу витрат з метою досягнення оптимальних результатів. Цей процес включає розумний оптимальний ресурсів для забезпечення максимальної ефективності їх використання, що призводить до досягнення високих кінцевих результатів діяльності. Управління витратами також передбачає цілеспрямоване керування формуванням витрат, з урахуванням їх категорій, джерел виникнення та об'єктів, які їх несуть, з постійним моніторингом і зусиллями на зменшення цих витрат.

Існують різні підходи до визначення терміну «управління витратами» (додаток В). Узагальнено, управління витратами – це не лише мінімізація витрат, що може призвести до скорочення обсягів виробництва, а раціональне використання та економія ресурсів компанії з метою максимізації віддачі від інвестицій на всіх етапах виробничого процесу. Управління витратами є ключовою складовою системи менеджменту, яка впливає на фінансові показники, темпи зростання та розвитку, фінансовий стан і стабільність підприємства [15].

Процес управління витратами є комплексним і мультифункціональним, оскільки охоплює не лише визначення часу та місця витрати ресурсів, але й

прогнозування потреб у додаткових фінансах, їх призначення та необхідні обсяги. Критично важливим є вміння забезпечити максимальну віддачу від використаних ресурсів, що сприяє підвищенню загальної продуктивності та результативності діяльності підприємства.

Процес управління витратами на підприємстві інтегрований у загальну стратегію стратегічного управління, яка включає як організаційні, так і економічні аспекти. В основі стратегії управління витратами лежить ключовий принцип: перед тим як ефективно управляти витратами, потрібно вміти їх акуратно вимірювати і аналізувати. Таке управління витратами засноване на двох фундаментальних елементах: «вимірювання та аналіз» та «контроль та оптимізація» витрат. Вітчизняний науковець Повещенко М. Е запропонував схему функціонування і формування системи управління витратами на підприємстві (рис. 2.2).

Схема поділена на два основні напрямки: управління витратами за операціями та управління витратами за функціональними підрозділами. У верхній частині схеми знаходяться два початкові блоки: Блоки «Склад та структура витрат за операціями» і «Склад та структура витрат за функціональними підрозділами». спрямовані на визначення носіїв витрат, тобто визначення об'єктів, на які витрачаються ресурси. Наступним етапом є «Методика розподілу витрат, їх обліку та аналізу за підрозділами, видами діяльності та видами продукції», який передбачає використання різних методів для ефективного розподілу витрат і їх обліку, а також для проведення аналізу витрат за різними напрямками. Далі схема переходить до «Вибору методу калькулювання собівартості», який є важливим для розрахунку вартості виробленої ПТРП. Від цього залежить точність обліку витрат і подальша оцінка ефективності діяльності підприємства.

Наступним блоком є «Організація системи обліку», яка включає інформаційне та технічне забезпечення, навчання персоналу, розподіл прав і відповідальності, а також взаємодію між підрозділами підприємства. Цей етап є основою для забезпечення ефективного управління витратами.

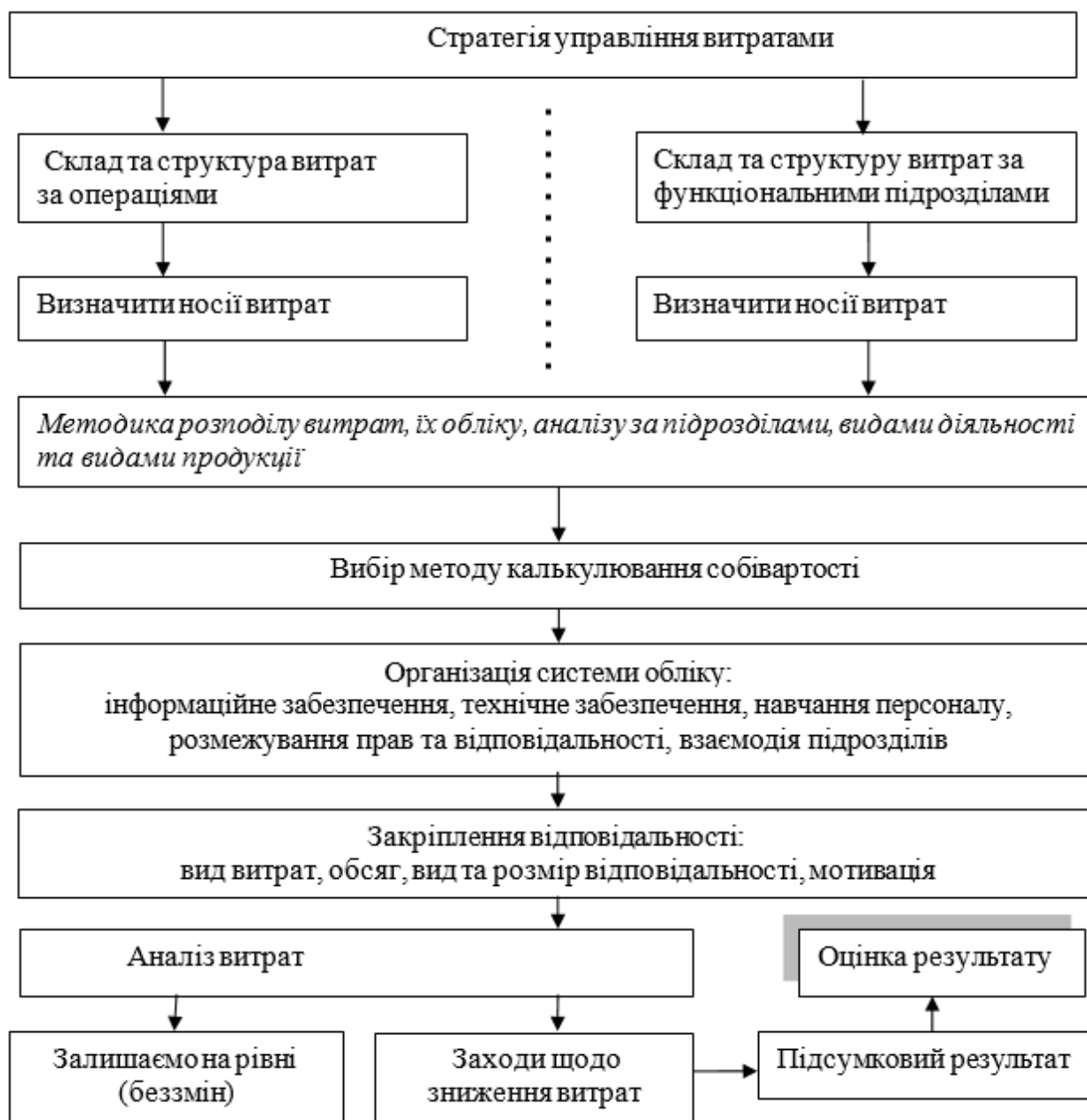

Рис. 2.2. Схема функціонування і формування системи управління витратами [30, с. 362]

Після цього відбувається «Закріплення відповідальності», що передбачає визначення видів витрат, обсягів, видів і розмірів відповідальності, а також впровадження мотивації для персоналу. Це сприяє більшій відповідальності за дотримання ефективного використання ресурсів. Далі схема переходить до «Аналізу витрат», який дозволяє оцінити поточний стан витрат і визначити, чи є вони ефективними. На основі результатів аналізу ухвалюються рішення щодо подальших дій. Останні етапи включають «Оцінку результату» та «Підсумковий результат», які завершують процес

управління витратами. Якщо витрати залишаються на допустимому рівні, вони залишаються без змін, але у разі виявлення проблем вживаються "Заходи щодо зниження витрат". Цей підхід забезпечує контроль і постійне вдосконалення процесів управління витратами на підприємстві.

Механізм управління витратами розглядається як система, що має організаційний та економічний аспекти. Він охоплює такі організаційні підсистеми:

- ✓ нормування матеріальних і трудових витрат відповідно до технологічного процесу операційної діяльності підприємства;
- ✓ виявлення факторів, що впливають на витрати, та розробка заходів для економії всіх видів ресурсів.

Управління витратами діяльності є важливим аспектом фінансового та операційного управління будь-якого підприємства, оскільки воно має безпосередній вплив на прибутковість, конкурентоспроможність і загальну ефективність діяльності компанії. Сумарні витрати впливають на ціноутворення та зважаючи на ринкову ситуацію є об'єктом оптимізації [38, с. 160]. Управління витратами найперше є необхідною для підвищення прибутковості, оптимізації використання ресурсів, збільшення конкурентоспроможності, ефективного планування й прогнозування, підвищення фінансової стійкості й забезпечення контролю та звітності.

Контроль і зниження виробничих витрат дозволяють підприємству збільшити прибутковість. Чим менші витрати на виробництво, тим більше фінансових ресурсів залишається у підприємства після продажу ПТРП. Це особливо важливо в умовах жорсткої конкуренції, де кожна одиниця витрат має значення. Ефективне управління витратами допомагає оптимізувати використання матеріалів, трудових ресурсів і часу, необхідного для виробництва ПТРП. Це дозволяє уникнути надмірних витрат і зменшити втрати, пов'язані з непродуктивною роботою або перевитратою матеріалів.

Підприємства, які ефективно управляють своїми витратами, можуть пропонувати ПТРП за конкурентними цінами без шкоди для якості. Це

забезпечує їм перевагу на ринку, оскільки дозволяє залучати більше клієнтів та укладати вигідніші контракти. Контроль витрат дозволяє керівництву краще розуміти, які аспекти виробничого процесу потребують покращення або перегляду. Це сприяє точнішому плануванню витрат, складанню бюджету та прогнозуванню майбутніх витрат і доходів, що знижує фінансові ризики.

Раціональне управління витратами допомагає забезпечити фінансову стійкість підприємства. Зниження витрат і ефективне їх розподілення сприяють накопиченню резервів, що можуть бути використані для інвестування у нові проекти, модернізацію виробництва чи інновації. Управління витратами допомагає забезпечити прозорість у фінансових потоках підприємства, що полегшує контроль і звітність. Це важливо не тільки для внутрішнього управління, але й для зовнішніх стейкхолдерів, таких як інвестори, аудитори та регуляторні органи. Раціональне управління витратами може також позитивно вплинути на репутацію підприємства. Компанії, які ефективно використовують свої ресурси, викликають більше довіри у клієнтів, партнерів та інвесторів, що сприяє розвитку довготривалих ділових відносин.

Отже, управління витратами є необхідним для підтримання фінансової стабільності, підвищення прибутковості та забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Це також дозволяє керівництву підприємства приймати обґрунтовані рішення, оптимізувати процеси і впроваджувати стратегії розвитку, спрямовані на стале зростання та успіх у довгостроковій перспективі.

Досліджуючи ПАТ «Тернопільське АТП-16127» в частині ВД проаналізовано роботу та в таблиці 2. Запропоновано послідовність управління витратами з метою їх оптимізації. Процес управління витратами автотранспортного підприємства є багатоступеневою процедурою, яка охоплює аналіз, контроль, планування та оптимізацію витрат для забезпечення ефективної діяльності підприємства.

Таблиця 2.3

Послідовність управління витратами автотранспортного підприємства

№ з/п	Назва етапу	Сутність етапу
1.	Аналіз витрат	На початковому етапі здійснюється аналіз поточних витрат, пов'язаних із діяльністю автотранспортного підприємства. Це включає дослідження витрат на паливо, технічне обслуговування та ремонт транспортних засобів, заробітну плату водіїв та іншого персоналу, страхування, амортизацію транспортних засобів тощо. На цьому етапі також проводиться порівняння фактичних витрат з плановими для виявлення відхилень
2.	Планування витрат	Після аналізу проводиться планування витрат на певний період. Це включає складання бюджету витрат з урахуванням прогнозованих обсягів перевезень, сезонних факторів, змін цін на паливо, запчастини та інші ресурси. Планування допомагає підприємству визначити пріоритети витрат та розподілити ресурси таким чином, щоб досягти максимального економічного ефекту
3.	Контроль витрат	Контроль витрат є одним із ключових етапів управління. Він передбачає моніторинг фактичних витрат і порівняння їх із запланованими показниками. На цьому етапі важливо своєчасно виявляти перевитрати або нераціональне використання ресурсів. Використання спеціалізованих програм для моніторингу споживання палива та інших витрат дозволяє підприємству підвищити ефективність контролю
4.	Оптимізація витрат	Оптимізація витрат полягає у виявленні можливостей для скорочення витрат без шкоди для якості послуг. Це може включати впровадження нових технологій для зниження споживання палива,

		планування оптимальних маршрутів для скорочення пробігу та витрат на паливе, поліпшення технічного обслуговування для збільшення терміну служби транспортних засобів, а також оптимізацію графіків роботи водіїв для уникнення понаднормових витрат
5.	Впровадження заходів щодо зниження витрат	На основі результатів аналізу та оптимізації розробляються та впроваджуються конкретні заходи щодо зниження витрат. Це можуть бути інвестиції в нові більш економічні транспортні засоби, впровадження системи GPS-моніторингу для контролю маршрутів і витрат палива, навчання персоналу для підвищення їх компетенції щодо економного використання ресурсів тощо
6.	Оцінка результатів	Останнім етапом є оцінка ефективності впроваджених заходів та аналіз їх впливу на фінансовий результат підприємства. Проводиться повторний аналіз витрат, порівняння з попередніми періодами та оцінка, наскільки вдалося досягти запланованих цілей з економії ресурсів. У разі потреби процес повторюється з внесенням корективів у планування та управління витратами.

Управління витратами автотранспортного підприємства є безперервним процесом, що допомагає не лише знижувати витрати, але й підвищувати ефективність діяльності підприємства та його конкурентоспроможність на ринку.

Висновки до розділу 2

Організація внутрішнього аудиту витрат автотранспортних підприємств є важливим елементом оптимізації використання ресурсів та підвищення ефективності діяльності. Вона допомагає керівництву отримувати точну інформацію для ухвалення рішень, забезпечує контроль за витратами, оцінює фінансові показники та прогнозує доходи. Системний підхід до проведення аудиту включає планування, перевірку та аналіз витрат, що дає змогу виявляти помилки та можливості для економії. Процес завершується складанням звіту з висновками та рекомендаціями щодо поліпшення управління витратами, що сприяє зростанню конкурентоспроможності підприємства.

Методика аудиту ВД автотранспортного підприємства є необхідним інструментом для оцінки ефективності використання ресурсів і контролю витрат. Процес аудиту включає підготовку, аналіз даних, перевірку документів, контроль використання ресурсів, оцінку економічної ефективності, а також розробку рекомендацій для оптимізації витрат. Аудит дозволяє виявляти проблеми та можливості для покращення управління витратами, що сприяє підвищенню точності обліку, прозорості фінансової діяльності та ефективності роботи підприємства в цілому.

У сучасних умовах зростаючої конкуренції та швидких змін зовнішнього середовища ефективне управління витратами набуває стратегічного значення для підприємств. Це забезпечує не лише стабільність фінансового стану, але й підвищує їхню конкурентоспроможність. Управління витратами охоплює аналіз, планування, контроль і оптимізацію використання ресурсів з метою досягнення максимальної ефективності та віддачі від інвестицій. Процес управління витратами має комплексний характер і включає раціональне використання ресурсів на всіх етапах виробництва, що позитивно впливає на прибутковість, фінансову стійкість і довгострокову стабільність підприємства.

Розділ 3. Аналіз витрат діяльності автотранспортного підприємства

3.1. Аналіз собівартості послуг автотранспортного підприємства та шляхи її оптимізації

Виконання робіт і надання послуг в АТП, як і в інших галузях, супроводжується певними витратами. Усі ці витрати виражаються в грошовій формі та формують собівартість перевезень. Отже, питання вдосконалення аналізу та оцінки методів аналізу собівартості автотранспортних перевезень залишається актуальним і викликає чимало дискусій. Є. С. Чупрін, Є. М. Гелеверя і Д. В. Кондратенко зазначають, що автотранспортні підприємства мають значні переваги над іншими видами транспорту, а саме висока мобільність, універсальність, швидкість, незалежність від погодних умов. Проте дана галузь має ряд недоліків, а саме високий рівень собівартості перевезень [45, с. 126]. Тому важливим є дослідження собівартості з метою розробки оптимального навантаження і її конкурентоздатності. На автотранспортному підприємстві для аналізу собівартості використовуються різні методи, які дозволяють детально дослідити структуру витрат, виявити резерви для оптимізації та покращити фінансову ефективність. Основні методи аналізу собівартості передбачають використання методу прямого розрахунку, порівняння, факторний аналіз, структурний, відхилень, функціонально-вартісний та інші.

Метод прямого рахунку передбачає детальний розрахунок витрат на кожен елемент собівартості (паливо, заробітна плата, амортизація, ремонт, страхування тощо). Він забезпечує точне визначення витрат на одиницю послуг і дозволяє виявити найбільш затратні статті, які потребують оптимізації. Система управління витратами за центрами відповідальності має як свої переваги, так і недоліки. Серед основних переваг слід відзначити, по-перше, можливість чіткого визначення центрів відповідальності, що допомагає ефективно контролювати та оцінювати заходи, які стосуються їхньої діяльності [37, с. 106].

Метод порівняння. полягає у зіставленні поточних витрат з витратами за попередні періоди або з витратами інших підприємств-аналогів. Це допомагає виявити відхилення та визначити причини, що призвели до зміни собівартості. Порівняльний аналіз також може включати оцінку ефективності різних моделей транспортних засобів. Факторний аналіз дозволяє визначити вплив різних факторів на зміну собівартості перевезень. Наприклад, можна дослідити, як зміни в ціні палива, ефективності маршрутів чи амортизаційних відрахуваннях впливають на загальну собівартість.

Маржинальний аналіз дозволяє оцінити, яку частину витрат становлять змінні і постійні витрати, і визначити їх вплив на рентабельність. Використовуючи маржинальний аналіз, підприємство може визначити точку беззбитковості, оцінити рентабельність кожного маршруту чи типу перевезень і приймати обґрунтовані управлінські рішення. Використання маржинального доходу дозволяє підкреслити значення змінних витрат у формуванні результатів діяльності центрів замість традиційного підходу з орієнтацією на валовий прибуток. Це, у свою чергу, забезпечує застосування принципів операційного аналізу. Проте недоліком цієї системи є брак вітчизняного досвіду в її впровадженні та практичному застосуванні [37, с. 106].

Метод структурного аналізу спрямований на вивчення структури витрат, що формують собівартість, для визначення їх частки в загальних витратах. Структурний аналіз допомагає підприємству зрозуміти, які елементи витрат є найбільш значущими і потребують особливої уваги для оптимізації. Аналіз відхилень полягає у порівнянні фактичних витрат із запланованими або нормативними показниками, щоб виявити відхилення та встановити причини їх виникнення. Аналіз відхилень допомагає підприємству своєчасно реагувати на негативні тенденції та впроваджувати коригувальні заходи.

Аналіз собівартості за місцями виникнення витрат передбачає дослідження витрат за окремими підрозділами або ділянками підприємства (гаражі, ремонтні цехи, офіси тощо). Це дозволяє оцінити ефективність роботи кожного підрозділу та визначити можливі шляхи оптимізації витрат.

Функціонально-вартісний аналіз використовується для оцінки доцільності витрат на певні функції та пошуку способів їх оптимізації без втрати якості. Цей метод допомагає зосередитися на найбільш значущих функціях діяльності підприємства і знаходити способи їх виконання з меншими витратами.

АВС-аналіз полягає у класифікації витрат за важливістю та частотою їх виникнення. Він дозволяє виділити найбільш значущі елементи витрат (категорія А), середні за значенням витрати (категорія В) та менш важливі витрати (категорія С). Такий підхід допомагає зосередити зусилля на оптимізації найбільш вагомих елементів витрат.

Аналіз ланцюга створення вартості. Цей метод включає аналіз усіх етапів, які додають цінність у процесі надання послуг, щоб оцінити їх вплив на загальну собівартість і знайти можливості для її зниження. Наприклад, можна оцінити ефективність роботи кожного етапу перевезень – від планування маршрутів до доставки товарів клієнту.

Застосування різних методів аналізу собівартості дозволяє автотранспортному підприємству отримати повне уявлення про структуру та динаміку витрат, виявити резерви для зниження витрат і підвищити ефективність операційної діяльності.

Досліджуючи підприємство ПАТ «Тернопільське АТП–16127» описано динаміку собівартості ПТРП та доходів протягом останніх трьох років на рисунку 3.1. У 2021 році собівартість становить 20,226 тис. грн, а чистий дохід – 22,156 тис. грн. У цьому році собівартість становить 91,29 % від доходу, що є значною та найімовірніше призведе до збитків у роботі.

У 2022 році спостерігається зростання як собівартості, так і чистого доходу. Собівартість збільшується до 33,599 тис. грн, а чистий дохід – до 36,492 тис. грн. Різниця між доходом і собівартістю також зберігається на низькому рівні, собівартість становить 92,07 % від доходу.

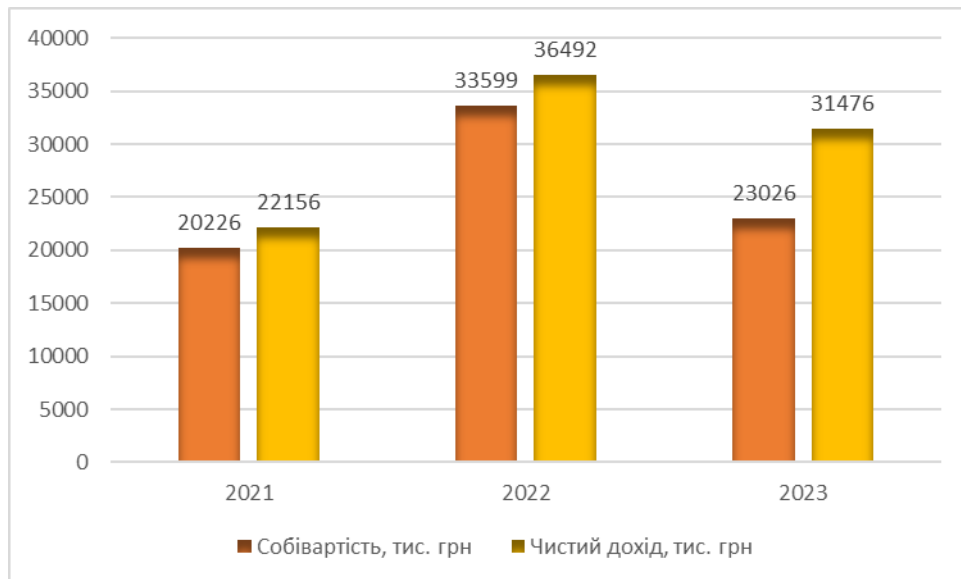

Рис. 3.1. Динаміка собівартості і доходів ПАТ «Тернопільське АТП–16127» протягом 2021-2023 років

У 2023 році собівартість знижується до 23,026 тис. грн, а чистий дохід також зменшується до 31,476 тис. грн, проте чистий дохід значно перевищує собівартість, адже її частка становить 73,15 %. Протягом досліджуваного періоду у 2022 році собівартість збільшилась на 13373 тис. грн, а в 2023 році – зменшилась на 10573 тис. грн.

Паливо є однією з найбільших статей витрат у транспортному бізнесі. Споживання пального залежить від типу транспортних засобів, їхньої ефективності та використання. Енергоефективні транспортні засоби допомагають знизити витрати на паливо і, відповідно, зменшити загальну собівартість перевезень. Навпаки, транспортні засоби зі старішими двигунами або неекономічними моделями можуть значно підвищувати ці витрати. Значну частину в собівартості автотранспортного підприємства становить вартість палива, яка протягом останніх років значно зросла. На рисунку 3.2 подано діаграму вартості дизельного палива в Україні протягом 2021-2024 років.

Значне зростання вартості палива відбулось в 2022 році, що призвело до зростання собівартості наданих автотранспортних послуг. Діаграма демонструє загальну тенденцію до зростання вартості палива з 2021 по 2024 рік, з різкими підвищеннями у 2022 році та помірними коливаннями у 2023-

2024 роках. Найвищий рівень вартості було досягнуто у січні 2023 року (54,08 грн), після чого спостерігається поступове зниження.

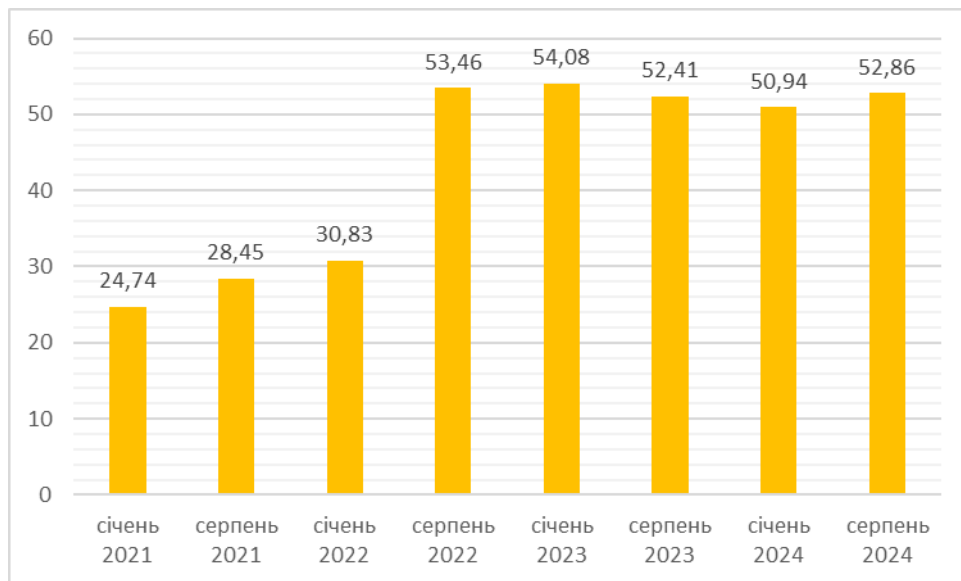

Рис. 3.2. Діаграма вартості дизельного палива протягом 2021-2024 років

На ефективність автотранспортних послуг впливає наявний автомобільний парк, що за наявності ефективного сучасного обладнання дозволяє економити витрати палива і енергії. Протягом досліджуваного періоду ПАТ «Тернопільське АТП-16127» придбало нові транспортні засоби у 2023 році та в цьому році були введені в експлуатацію. Цей факт пояснює зменшення частки собівартості у порівнянні з чистим доходом, що найімовірніше призвело до збільшення прибутку. Транспортні засоби мають значний вплив на собівартість автотранспортних послуг, оскільки вони є основним ресурсом, що використовується для надання цих послуг. Їхній вплив можна розглядати через кілька ключових аспектів. Транспортні засоби мають істотний вплив на собівартість автотранспортних послуг через витрати на амортизацію, паливо, ремонт, страхування та відповідність екологічним стандартам. Підприємства можуть зменшувати собівартість послуг за допомогою оптимізації використання транспорту, вибору ефективних моделей і підтримання технічного стану транспортних засобів на належному рівні.

3.2. Аналіз адміністративних витрат автотранспортного підприємства

У процесі здійснення фінансово-господарської діяльності підприємство несе витрати загальногосподарського характеру, які пов'язані з управлінськими потребами. У фінансовому обліку ці витрати називаються адміністративними, і вони спрямовані на забезпечення функціонування адміністративного персоналу. До таких витрат входять списання використаних малоцінних і швидкозношуваних предметів, нарахування амортизації на обладнання, комп'ютерну техніку, транспорт, приміщення та програмне забезпечення [19, с. 72].

Існує думка, що оптимальний рівень витрат і тенденції їхніх змін, які мають бути позитивними, слід зіставляти з іншими показниками фінансово-господарської діяльності, такими як виробничі витрати або прибуток. Логіка полягає в тому, що зростання обсягів реалізації та прибутковості є свідченням ефективності роботи управлінського апарату, що обґрунтовує збільшення витрат на забезпечення його діяльності з відповідними навичками. Проте, як показує практика, на етапі впровадження нових видів ПТРП або розширення підприємства темпи зростання адміністративних витрат часто перевищують аналогічні показники щодо виробничих витрат або прибутку. Надлишкові витрати загальногосподарського характеру планується компенсувати майбутнім збільшенням прибутку. Однак рішення про їх зменшення може бути помилковим. Крім того, це призводить до негативних наслідків при встановленні планового рівня адміністративних витрат у бюджеті підприємства як відсотка від виробничих витрат [7, с. 129].

Існує ряд напрямів оптимізації адміністративних витрат. Перший напрямок стосується зниження витрат на утримання основних засобів та інших матеріальних активів загальногосподарського призначення. Для цього застосовуються такі заходи, як зменшення витрат на опалення, освітлення, водопостачання, скорочення площ орендованих приміщень та автопарку. Проте зниження витрат у цьому напрямку може призвести до погіршення умов

праці, зниження ергономічності робочих місць та порушення санітарно-гігієнічних норм.

Другий напрямок охоплює зменшення витрат на персонал, що включає використання нематеріальних методів стимулювання працівників, скорочення преміального фонду та найм персоналу на умовах аутсорсингу. Однак такі заходи можуть спричинити втрату конфіденційної інформації, зниження лояльності працівників та виникнення випадків саботажу.

Третій напрямок стосується зниження витрат на службові відрядження управлінців підприємства. Сюди входить відмова від відряджень, які не є критично необхідними, та встановлення обмежень на витрати під час таких заходів. Однак це може викликати суб'єктивізм при визначенні важливості відряджень, що потенційно може вплинути на стратегічний розвиток компанії.

Четвертий напрямок передбачає скорочення витрат на послуги сторонніх організацій, включаючи юридичні та аудиторські послуги, через постійний моніторинг ринку та вибір партнерів, які пропонують оптимальне співвідношення ціни та якості. Однак це може створити ризик втрати якості послуг і негативно позначитися на безпеці та репутації підприємства.

П'ятий напрямок стосується зниження загальних корпоративних витрат шляхом використання внутрішніх ресурсів і оптимізації корпоративних заходів. Проте такі скорочення можуть призвести до негативного іміджевого впливу, що може відобразитися на відносинах із партнерами та клієнтами.

Шостий напрямок – зниження податкового навантаження – передбачає пошук легальних способів зменшення обсягу оподаткування, пов'язаного з операційною діяльністю. Проте це може збільшити ризики штрафних санкцій і підвищити увагу з боку контролюючих органів.

Загалом, при застосуванні стандартних способів мінімізації адміністративних витрат важливо враховувати можливі ризики, щоб не погіршити ефективність і стійкість діяльності підприємства. У таблиці 3.1 подано аналітичні дані про витрати діяльності ПАТ «Тернопільське АТП–16127» протягом 2021-2023 років.

Таблиця 3.1

Аналітична інформація про витрати діяльності ПАТ
«Тернопільське АТП-16127»

Рік	Собівартість, тис. грн	Адміністративні витрати, тис. грн	Витрати на збут, тис. грн	Інші операційні витрати, тис. грн	Чистий дохід, тис. грн	Частка собівартості в чистому доході, %	Частка адміністративних витрат в чистому доході, %	Частка витрат на збут в чистому доході, %	Частка інших операційних витрат в чистому доході, %
2021	20226	4708	0	189	22156	91,29%	21,25%	0,00%	0,85%
2022	33599	5166	0	125	36492	92,07%	14,16%	0,00%	0,34%
2023	23026	5322	2659	10	31476	73,15%	16,91%	8,45%	0,03%

Протягом досліджуваного періоду адміністративні витрати зростали, а саме в 2022 році їх обсяг зріс на 9,8 % (458 тис. грн), а в 2023 році – на 3 % (156 тис. грн). Проте частка адміністративних витрат в чистому доході зменшується, що свідчить про ефективне використання коштів на управління автотранспортним підприємством. На рисунку 3.3 подано динаміку часток адміністративних витрат, витрат на збут і інших витрат операційної діяльності в чистому доході автотранспортного підприємства.

З рисунка 3.3 видно, що найбільший обсяг займають саме адміністративні витрати. Витрати на збут були відсутні протягом 2021-2022 років, що значно впливає на діяльність автотранспортного підприємства, адже протягом цих років АТП було збитковим.

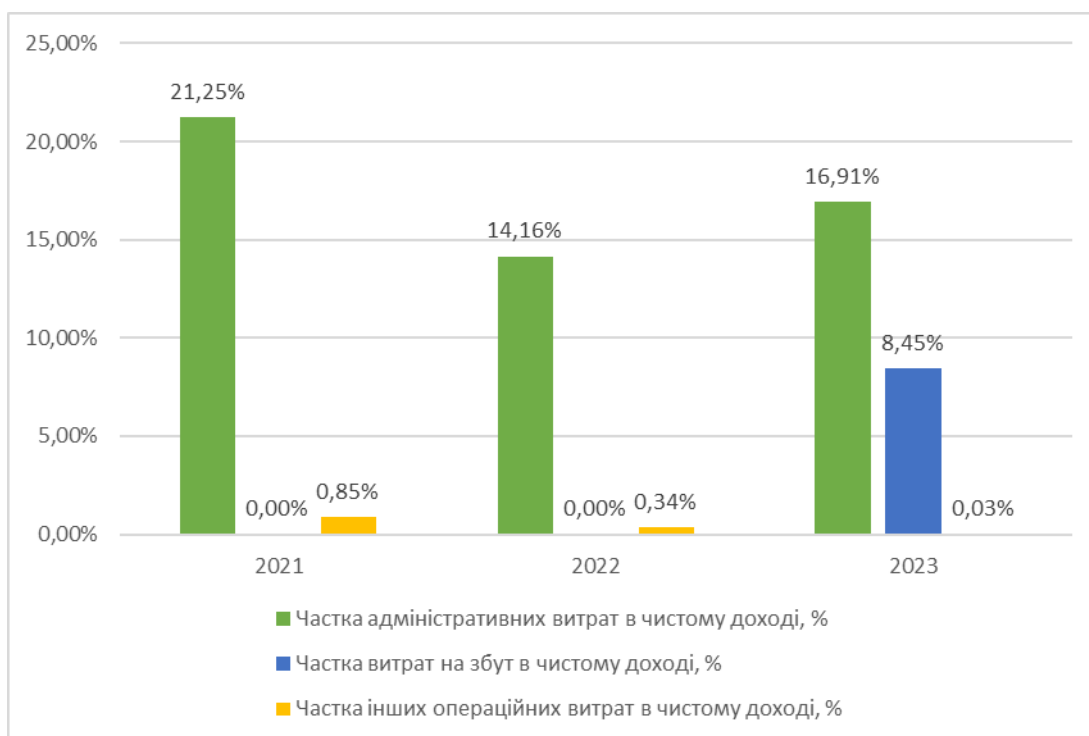

Рис. 3.3. Динаміка часток адміністративних та інших витрат автотранспортного підприємства протягом 2021-2023 років

Адміністративні витрати відіграють важливу роль у діяльності автотранспортного підприємства, оскільки вони пов'язані з забезпеченням ефективної організації та управління підприємством. Вплив адміністративних витрат на діяльність автотранспортного підприємства можна розглянути через кілька ключових аспектів. Адміністративні витрати є складовою загальних операційних витрат підприємства і впливають на його фінансові показники. Зростання таких витрат без відповідного підвищення доходів може призвести до зменшення прибутковості. Оптимізація цих витрат дозволяє покращити фінансову стабільність підприємства і збільшити його рентабельність. Рівень адміністративних витрат впливає на ефективність управління та координації всіх бізнес-процесів, включаючи логістику, планування маршрутів та управління автопарком. Адекватні витрати на управлінський апарат дозволяють забезпечити ефективний контроль і нагляд за діяльністю підприємства, що сприяє своєчасному ухваленню рішень та оптимізації процесів. Адміністративні витрати включають ВО праці управлінського персоналу, амортизацію офісного обладнання, закупівлю програмного

забезпечення, оплати послуг сторонніх організацій тощо. Інвестиції в ці ресурси забезпечують наявність кваліфікованого персоналу, сучасних технологій і необхідної інфраструктури для підтримки операційної діяльності, що сприяє підвищенню продуктивності.

Адміністративні витрати пов'язані зі створенням умов для стратегічного планування та розвитку підприємства. Витрати на аналітичні дослідження, розробку стратегій і навчання персоналу дозволяють підприємству адаптуватися до змін ринку та впроваджувати інновації, що в довгостроковій перспективі може підвищити конкурентоспроможність і розширити частку ринку. Невиправдане збільшення адміністративних витрат може призвести до фінансових труднощів і зниження конкурентоспроможності. Водночас недостатнє фінансування управлінських потреб може призвести до неефективного управління, помилок у прийнятті рішень та втрати контролю за витратами. Тому важливо забезпечити баланс між достатніми витратами на управління та їх оптимізацією. Адміністративні витрати також впливають на імідж підприємства. Витрати на корпоративні заходи, підтримку офісу та інші адміністративні елементи можуть підвищувати рівень довіри з боку партнерів і клієнтів. Позитивний імідж компанії сприяє розвитку бізнесу та укладенню вигідних контрактів.

Адміністративні витрати мають суттєвий вплив на діяльність ПАТ «Тернопільське АТП–16127». Вони забезпечують підтримку операційної діяльності, фінансової стабільності, стратегічного розвитку та позитивного іміджу. Проте важливо контролювати рівень адміністративних витрат і забезпечувати їх оптимізацію для підтримки прибутковості та конкурентоспроможності підприємства.

3.3. Застосування штучного інтелекту для аналізу і управління витратами діяльності автотранспортного підприємства

Застосування штучного інтелекту для аналізу і управління витратами діяльності автотранспортного підприємства має значний потенціал для оптимізації процесів, підвищення ефективності та точності прийняття управлінських рішень. Системи штучного інтелекту мають значний вплив на діяльність компаній, надаючи їм низку конкурентних переваг. До них відносяться скорочення витрат завдяки автоматизації багатьох процесів, підвищення продуктивності через оптимізацію робочих процесів та можливість ухвалення більш ефективних управлінських рішень завдяки аналізу великих обсягів даних [8].

Інтеграція штучного інтелекту може впливати на кожен аспект операційної діяльності підприємства, що дозволяє знизити витрати, покращити контроль і автоматизувати процеси. Ось як саме штучного інтелекту може бути використаний для аналізу і управління витратами АТП.

Штучний інтелект здатний обробляти великі обсяги даних з високою швидкістю та точністю. Автотранспортні підприємства генерують великі обсяги інформації, включаючи дані про використання палива, технічне обслуговування, маршрути, витрати на заробітну плату та інші операційні витрати. Штучний інтелект може швидко аналізувати ці дані для виявлення прихованих шаблонів і трендів, що допомагає керівництву приймати обґрунтовані рішення щодо скорочення витрат.

Алгоритми машинного навчання можуть використовувати історичні дані для створення моделей, що прогнозують майбутні витрати з високою точністю. Це допомагає автотранспортним підприємствам планувати бюджет і прогнозувати витрати на паливо, запчастини, ремонт, заробітну плату та інші ресурси, що особливо важливо в умовах коливання цін на ринку. Прогнозування також враховує сезонні коливання, зміни в попиті на перевезення та інші зовнішні фактори [3, с. 110].

Ітелектуальні-технології можуть використовуватися для оптимізації маршрутів, що дозволяє зменшити пробіг і, відповідно, витрати на паливо. Ітелектуальні системи GPS-моніторингу в реальному часі аналізують трафік, погодні умови, стан доріг та інші фактори, щоб вибрати найбільш ефективний маршрут. Це не тільки допомагає знизити витрати на паливо, але й зменшує зношення транспортних засобів, що, в свою чергу, скорочує витрати на обслуговування і ремонт.

Штучний інтелект можна використовувати для моніторингу технічного стану транспортних засобів у режимі реального часу. Датчики, підключені до транспортних засобів, збирають інформацію про їхні механічні показники (наприклад, тиск в шинах, температуру двигуна, стан гальмівної системи тощо). Алгоритми штучного інтелекту аналізують ці дані для виявлення потенційних проблем ще до їх виникнення. Це допомагає планувати технічне обслуговування і уникати дорогих аварійних ремонтів, а також мінімізувати час простою транспортних засобів.

Застосування штучного інтелекту для управління витратами на персонал включає аналіз даних про графіки роботи, понаднормові години, премії та надбавки. Системи на основі штучного інтелекту можуть оптимізувати розклад водіїв, щоб мінімізувати понаднормову роботу та уникати непотрібних витрат на заробітну плату. Крім того, такі системи можуть оцінювати продуктивність водіїв і визначати, які співробітники працюють найбільш ефективно, що допомагає в подальшій оптимізації витрат на персонал.

Штучний інтелект здатний виявляти підозрілі транзакції та аномалії у витратах завдяки використанню алгоритмів виявлення відхилень. Наприклад, раптове зростання витрат на паливо або часті ремонти можуть бути ознаками шахрайських дій або недбалого використання ресурсів. Завдяки застосуванню штучного інтелекту, підприємства можуть миттєво виявляти такі випадки та вживати необхідних заходів.

Штучний інтелект може автоматизувати процес підготовки фінансових звітів та облікових документів, зменшуючи навантаження на бухгалтерський відділ і підвищуючи точність звітності. Штучний інтелект здатний швидко обробляти дані, перевіряти відповідність облікових записів стандартам і виявляти розбіжності. Це значно скорочує час підготовки звітів і мінімізує ризики помилок.

Системи на основі штучного інтелекту можуть надавати керівництву підприємства рекомендації щодо оптимізації витрат, використовуючи потужні аналітичні інструменти. Наприклад, система може запропонувати впровадження економічніших транспортних засобів, зміну постачальників запчастин або модернізацію інфраструктури для підвищення ефективності.

Штучний інтелект здатний адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі завдяки самонавчанню. Це особливо корисно для підприємств, що працюють у мінливих ринкових умовах, де важливо швидко реагувати на зміни у вартості ресурсів або попиті на послуги. Такі системи можуть автоматично оновлювати свої моделі прогнозування та рекомендації.

Він також може аналізувати історичні дані про закупівлі та порівнювати ціни різних постачальників для вибору найвигідніших умов. Крім того, системи на основі ШІ можуть передбачати, коли найкраще проводити закупівлі для зниження витрат, базуючись на сезонних коливаннях цін та інших факторах.

Штучний інтелект можна інтегрувати з іншими інформаційними системами підприємства, такими як ERP (системи управління підприємством) або TMS (системи управління транспортом). Це забезпечує єдиний інформаційний простір для управління витратами, дозволяючи в реальному часі бачити повну картину витрат і швидко приймати управлінські рішення.

Застосування штучного інтелекту також може допомогти підприємствам відповідати екологічним нормам, аналізуючи викиди CO² та інші показники екологічної ефективності. Це дозволяє зменшити штрафи за порушення екологічних стандартів і впроваджувати більш екологічні практики.

Застосування штучного інтелекту для управління витратами АТП дозволяє не тільки скоротити витрати, але й підвищити загальну ефективність управління, забезпечити прозорість процесів та своєчасно реагувати на будь-які зміни в діяльності підприємства. Інтеграція таких технологій є стратегічно важливим кроком для підприємств, що прагнуть утримувати конкурентні позиції на ринку та підвищувати свою прибутковість.

Існує кілька програмних рішень, які можна використовувати для аналізу ВД підприємства за допомогою штучного інтелекту. Ці програми можуть включати як спеціалізоване програмне забезпечення для фінансового аналізу, так і інтегровані системи управління підприємством. У таблиці 3.2 подано перелік програмного забезпечення, що містить елементи застосування штучного інтелекту. Окрім цього у таблиці міститься інформація про переваги застосування даного програмного забезпечення для аналізу ВД, розробки бізнес-моделей та управління ними.

Таблиця 3.2

Методи застосування штучного інтелекту для аналізу і управління ВД

№ з/п	Назва програмного забезпечення	Переваги застосування
1	IBM Cognos Analytics	Дозволяє створювати інтерактивні звіти, аналізувати витрати, прогнозувати та виявляти тренди й аномалії завдяки машинному навчанню
2	Microsoft Power BI	автоматизує процеси збору та аналізу даних, підтримуючи інтеграцію з сервісами Microsoft, такими як Excel
3	Tableau	дозволяє створювати інтерактивні дашборди, інтегруватися з різними джерелами даних, прогнозувати та виявляти відхилення у витратах підприємств

4	SAP Analytics Cloud	призначена для аналізу витрат, бюджетування, прогнозування та фінансового планування. Завдяки машинному навчанню допомагає керівникам приймати обґрунтовані рішення для оптимізації витрат
5	Oracle Analytics Cloud	автоматизує аналіз витрат, прогнозує на основі історичних даних і виявляє неефективності. Інтегрується з ERP-системами та іншими продуктами Oracle для комплексного використання
6	Qlik Sense	дозволяє досліджувати дані, виявляти взаємозв'язки та оптимізувати витрати
7	Zoho Analytics	дозволяє відстежувати витрати, автоматизувати звіти та прогнози, інтегруючись з іншими продуктами Zoho для комплексного управління бізнесом
8	Alteryx	використовує сучасні рішення для прогнозування витрат, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень
9	SAS Visual Analytics	створює прогнози, виявляє аномалії та тренди у витратах, сприяючи оптимізації управлінських процесів, і підтримує інтеграцію з іншими системами
10	Anaplan	дозволяє створювати фінансові моделі, планувати бюджети й аналізувати витрати з високою точністю та швидкістю
11	Google Cloud AI	здійснення аналізу витрат підприємства, обробки великих даних і виявлення можливостей для їх оптимізації

Застосування спеціалізованих програм з підтримкою штучного інтелекту для аналізу та управління витратами діяльності автотранспортного підприємства допомагає підвищити ефективність роботи, скоротити витрати та підвищити конкурентоспроможність. Інтеграція таких інструментів дозволяє підприємствам автоматизувати процеси обліку, контролю та планування, що веде до покращення управлінських рішень та фінансової стабільності.

Висновки до розділу 3

Аналіз собівартості послуг автотранспортного підприємства є важливим інструментом для виявлення резервів оптимізації витрат і підвищення ефективності діяльності. Використання різних методів аналізу, таких як метод прямого рахунку, порівняльний та факторний аналізи, дозволяє дослідити структуру витрат і знайти способи їх зниження. Зокрема, значну частку собівартості становлять витрати на паливо, що зазнавали зростання протягом останніх років, особливо у 2022 році. Оптимізація використання автопарку, впровадження енергоефективних моделей і належне технічне обслуговування сприяють зменшенню витрат і підвищенню прибутковості підприємства.

Аналіз адміністративних витрат автотранспортного підприємства показує, що вони є важливою складовою операційних витрат, впливаючи на фінансові показники, ефективність управління та стратегічний розвиток. Протягом 2021-2023 років витрати на управління ПАТ «Тернопільське АТП–16127» зростали, але їх частка у чистому доході зменшилася, що свідчить про ефективне використання коштів. Адміністративні витрати включають ВО праці, амортизацію, послуги сторонніх організацій тощо. Їх оптимізація важлива для збереження прибутковості та конкурентоспроможності підприємства, а також для забезпечення належного контролю та підтримки ефективного управління.

Застосування штучного інтелекту для аналізу та управління витратами автотранспортного підприємства сприяє підвищенню ефективності управління, оптимізації процесів і зниженню витрат. Інтеграція технологій штучного інтелекту дозволяє автоматизувати аналіз великих обсягів даних, прогнозувати витрати, контролювати використання ресурсів та покращувати звітність. Це забезпечує прозорість процесів, своєчасне виявлення аномалій і швидку адаптацію до змін ринку, що підвищує конкурентоспроможність підприємства та його фінансову стабільність.

ВИСНОВКИ

Дослідивши процес аналізу і аудиту ВД АТП сформовано ряд висновків.

1. У ході господарської діяльності виникають ВД, які забезпечують отримання продукції та послуг. Для ведення обліку ВД відповідає клас 9, де акумулюється інформація про витрати понесені протягом періоду. Основними критеріями визнання витрат є ймовірність зменшення економічних вигод і достовірність оцінки. Витрати впливають на фінансові результати, достовірність звітності, ефективність діяльності та ціноутворення. Їх сутність полягає у раціональному використанні обмежених ресурсів. Управління витратами спрямоване на оптимізацію собівартості та максимізацію прибутків з урахуванням фінансових і податкових стандартів.
2. Проаналізувавши стан транспортних перевезень, у вітчизняній практиці автомобільні перевезення займають найбільшу частину, значно перевищуючи залізничний, річковий та інші види. Протягом останніх років авіаперевезення взагалі стали відсутніми для пасажирів, що значно збільшило попит на автотранспорт.
3. Створення дієвої організаційної системи є запорукою надійної реалізації діяльності, тому для проведення аудиту ВД важливим є формування послідовності перевірки, яка передбачає складання плану, визначення аудиторської програми, тестування засобів контролю, безпосередню перевірку та формування висновків на основі достовірних інформаційних ресурсів про витрати.
4. Для досліджуваного АТП запропоновано програму аудиту ВД, що містить інформацію про етапи перевірки, зміст контрольних процедур та джерела інформації для її здійснення. Основною метою аудиту є виявлення потенційних проблем, пов'язаних із неефективним використанням ресурсів, зокрема завищеними витратами на матеріали, послуги або оплату праці. Аудит допомагає перевірити, чи дотримується підприємство встановлених внутрішніх політик та нормативів під час

ведення бухгалтерського обліку, а також чи відповідає облік витрат зовнішнім вимогам і стандартам.

5. Управління витратами на підприємстві полягає у впливі на структуру, композицію і методики розподілу витрат з метою досягнення оптимальних результатів. Цей процес включає оптимальний розподіл ресурсів для забезпечення максимальної ефективності їх використання, що призводить до досягнення високих кінцевих результатів діяльності. Для досліджуваного АТП запропоновано послідовність управління витратами, що складається з аналізу, планування, контролю використання, оптимізації, розробки заходів стосовно зниження і оцінку результатів.
6. Аналіз собівартості транспортних послуг АТП допомагає оптимізувати витрати й підвищити фінансову ефективність. Використання сучасних методів дозволяє детально оцінити витрати на паливо, амортизацію та обслуговування. Впровадження енергоефективного транспорту та оновлення автопарку, як у ПАТ «Тернопільське АТП-16127», знижує собівартість і підвищує прибутковість.
7. У роботі досліджено адміністративні витрати, які відіграють важливу роль у діяльності автотранспортного підприємства, оскільки вони пов'язані з забезпеченням ефективної організації та управління підприємством. Оптимізація цих витрат дозволяє покращити фінансову стабільність підприємства і збільшити його рентабельність. Рівень адміністративних витрат впливає на ефективність управління та координації всіх бізнес-процесів, включаючи логістику, планування маршрутів та управління автопарком.
8. Для ефективнішого управління ВД АТП запропоновано застосовувати ряд програм, що містять штучний інтелект з метою швидшого опрацювання інформації та розробки управлінських рішень. Такий підхід дозволить вчасно реагувати на зміни в діяльності АТП відповідно до вимог часу.

Список використаних джерел

1. Arens A. A., Elder R. J., Beasley M. S. Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach. 13th Edition. Pearson College Div. 2009. 854 p.
2. Chereshnyuk O., Adamyk O., Adamyk B., Rylieiev S. Trustworthy AI: a fuzzy-multiple method for evaluating ethical principles in AI regulations. 13th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT). WUNU. 2023. P. 608-613.
3. Chereshnyuk O., Dubchak L., Miruta M., Brunarskyi M. Fuzzy Audit System of Enterprise Activity. The First International Workshop of Young Scientists on Artificial Intelligence for Sustainable Development; May 10-11. WUNU. 2024. P. 109-117
4. Аль-Газу Алі. Маржинальний аналіз собівартості авіаперевезень. *Молодий вчений*. 2018. № 9(1). С. 232-236
5. Аудит в умовах сталого розвитку: колективна монографія / за загальною редакцією проф. О. А. Петрик / О. А. Петрик, Н. В. Гойло, І. І. Матієнко-Зубенко, І. О. Мариніч, Ю. Б. Слободяник ін. К. : КНЕУ, 2021. 231 с.
6. Бережний Є. Б. Організаційна модель аудиту витрат діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2019. № 12. С. 268-274
7. Височан О. С., Литвиненко Н. О. Проблематика аналітичного опрацювання облікових даних щодо адміністративних витрат підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2019. Т. 24, Вип. 5. С. 128-133
8. Данилевич Н. М., Коповський С. М. Вплив впровадження штучного інтелекту на тестування функціоналу програмного забезпечення. *Ефективна економіка*. 2024. № 7. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4247/4282>
9. Дорош Н. І. Оцінювання ризиків при проведенні аудиту. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2017. № 4. С. 40–47.

10. Зова В. А. Оцінка методів аналізу собівартості залізничних перевезень у вирішенні завдань контролінгу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 32. С. 105-109
11. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text0>
12. Іщенко М. І. Управління витратами на збут промислових підприємств з урахуванням організації центрів відповідальності. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7295>
13. Косинська О. В. Оптимізація витрат як засіб підвищення прибутковості підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2011. № 7 (122). С. 106-110
14. Косяк А. П., Литовченко О. Ю. Основні аспекти організації обліково-аналітичного забезпечення та управління витратами підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 56. С. 145-151
15. Лепетан І. М., Гайворонюк О. О. Основні елементи системи управління витратами підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_2_71
16. Литовченко О. Ю. Управління витратами на підприємстві: теоретичний аспект. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 31. С. 301-309
17. Лучко М. Р. Аудит та не аудиторські послуги: дилема та окремі питання застосування. Економічна експертиза: теорія, методологія та організація: монографія за заг. ред. д.е.н., проф. Михайла Лучка. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 257-275
18. Лучко М. Р. Фінансовий моніторинг в контексті бухгалтерської та аудиторської практики в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 77. № 4. С. 45-52
19. Макаренко А. П., Куропятник О. О. Удосконалення фінансового обліку

- і зовнішнього та внутрішнього контролю адміністративних витрат підприємства для поліпшення якості обліково-аналітичного забезпечення. *Агросвіт*. 2023. № 21. С. 71-76
- 20.Маркіна І. А., Вороніна В. Л., Рудич А. І. Теоретичні основи управління витратами підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020 р. № 4 (115). С. 140-147
- 21.Медвідь Л. Г. Управлінський облік витрат на надання освітніх послуг: теорія та практика. *Глобальні та національні проблеми економіки. МНУ ім. В.О. Сухомлинського*. 2014. Випуск 2. С.134-137.
- 22.Миронова Ю. Ю. Економічна сутність собівартості продукції та шляхи її зниження. *Економіка і регіон : наук. вісн. Полтава: ПолтНТУ*. 2009. № 3 (22). С. 160-165
- 23.Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-02_ukr_2016.pdf
- 24.Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 23 «Витрати за позиками». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS%2023_ukr.pdf
- 25.Нападовська Л. В. Управлінський облік: монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. 450 с.
- 26.Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318 в редакції від 03.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>
- 27.Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 31 «Фінансові витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 28.04.2006 р. № 415 в редакції від 17.02.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0610-06#Text>
- 28.Олех Н. Л. Система управління витратами виробництва за центрами відповідальності. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 4 (118) С. 143-150.
- 29.Петрик О.А. Аудит: методологія і організація: Монографія. К., 2003.

- 260 с.
- 30.Повещенко М. Е. Організаційно-економічні аспекти побудови механізму управління витратами на підприємствах. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 360-364
 - 31.Податковий кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2011. № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112 в редакції від 01.10.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20241001>
 - 32.Подмешальська Ю. В., Феофанов Л. К., Романова О. В. Облік та контроль адміністративних витрат на торговельному підприємстві для прийняття управлінських рішень. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9578>
 - 33.Полятикіна Л. І. Теоретико-методологічні основи функціонування обліку доходів і витрат основної діяльності. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Вип. 1. С. 217-220
 - 34.Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.199 р. № 996-XIV в редакції від 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
 - 35.Прядко В. Сучасний стан обліку фінансових витрат. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2018. № 4. С. 156-163
 - 36.Пчелинська, Ганна Володимирівна. Аналітичне забезпечення ефективного управління витратами підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Сєверодонецьк, 2018. 265 арк
 - 37.Роева О. С. Аналіз впливу матеріальних витрат на формування собівартості продукції, робіт або послуг підприємства. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 33. С. 165-170
 - 38.Руденко І. В., Мельничук М. О., Кунічева Т. П. Обґрунтування прийняття рішень з ціноутворення з урахуванням можливостей

- управління витратами. *Бізнес Інформ*. 2024. № 2. С. 159-165
- 39.Савченко В.Я. Аудит: Навч. посібник. – К., 2002. – 322 с.
- 40.Саченко С. І., Ваврик А. Організаційно-правові засади аудиту в країнах Європи. XII Всеукраїнська науково-практична дистанційна конференція «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія» 15 грудня 2023 року, м. Тернопіль. ЗУНУ, 2023. С.41-44
- 41.Сидоренко А. О., Рожко В. І. Шляхи зниження собівартості продукції: аналіз, методика та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2024. № 5. С. 333-338
- 42.Сидоренко О. О. Організація обліку доходів (втрат) від участі в капіталі та отриманих дивідендів з урахуванням вимог податкового кодексу України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 21. С. 573-578
- 43.Собівартість продукції: загальновиробничі витрати. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/BZ013284>
- 44.Транспорт України 2022. Державна служба статистики України. 2023. 98 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_Trans_22.pdf
- 45.Чупрін Є. С., Кондратенко Д. В., Гелеверя Є. М. Аналіз та перспективи розвитку транспортної галузі України з позиції автотранспортних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 24(3). С. 125-130
- 46.Шутько Т. І. Економічна сутність управління витратами підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3681>
- 47.Ярошевська О. В., Красноступ В. М. Теорія фінансового аналізу стану підприємств України. *Вісник економічної науки України*. 2024. № 1. С. 139-144